

ÉRTEKEZÉSEK

A

A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

HETEDIK KÖTET.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

A M. T. AKADÉMIA
FŐTITKÁRI HIVATALA

BUDAPEST, 1885.

313602

TARTALOM.

- I. Szám. A nemzetközi jog elmélete Kant philosophiája szerint. Dr. Medveczky Frigyes től.
- II. » A nemzetiségi viszonyok Magyarorszáiban, az 1880. évi népszámlálás alapján. Keleti Károly tól.
- III. » Magyarország és egyes törvényhatóságainak népmozgalma. 1877—79. Konek Sándor tól.
- IV. » A magyar felsőház reformja. Tóth Lőrincz től.
- V. » B. Eötvös József »A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra« című munkájáról. Trefort Ágostontól.
- VI. » A miniszteri felelősség eredete, az európai alkotmány-történelemben. Schwarcz Gyulától.
- VII. » A vasúti ügy s a posta- s távirdai ügy közti összeköttetés Magyarorszáiban, a közlekedési s névszerint a vasúti jog szempontjából. Wenzel Gusztávtól.
- VIII. » Sallustios államformái és a görögök politikai irodalma Schwarcz Gyulától.
- IX. » A democratia eszméje és szervezete. Dr. Kuncz. Ignácztól.
- X. » Szilágyi Márton tanítása az eljegyzésről 1690-ben. Székf. Kováts Gyulától.

ÉRTEKEZÉSEK
A TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

PESTY FRIGYES

OSZTÁLYTITKÁR.

VII. KÖTET. X. SZÁM.

SZILÁGYI MÁRTON

TANÍTÁSA

AZ ELJEGYZÉSÉRŐL

1690-ben.

SZÉKFOGLALÓ

KOVÁTS GYULA

LEV. TAGTÓL

(Felolvasta a II. oszt. ülésén 1885. márczius 9-én.)

Ára 40 kr.

BUDAPEST, 1885.

SZILÁGYI MÁRTON

TANÍTÁSA

AZ ELJEGYZÉSÉRŐL

1690-ben.

SZÉKFOGLALÓ

KOVÁTS GYULA

LEV. TAGTÓL

(Felolvasta a II. oszt. ülésén 1885. márczius 9-én.)

BUDAPEST, 1885.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADÉMIA.

Tisztelt Akadémia!

A közpályán, melyen mint jogásznak működnöm kell, igen kitüntető reám nézve, hogy a magyar tudományos akadémia tagjai sorába választott. Ezen kitüntetés annál nagyobb, mert működésem jó részét az igazságszolgáltatás gyakorlati szolgálatában töltöttem és töltöm. Ezen körülmény erősen érezteti velem, hogy a jogi élet gyakorlati feladatai között sem szabad feledni azt, amivel mi jogászok a nemzeti művelődésnek tartozunk. Minden egyes erőre szükség van. Még engemet sem akartak nélkülözni. Engedje meg nekem az akadémia, hogy midőn először is köszönetemet jöttem tolmácsolni, kissé körülményesebben szólhassak.

A magyar tudományos akadémia a jognak művelését magyar történeti alapon mindenha gondozta. Ezen alapon a jog művelése kapcsolatos az akadémia azon tágabb körü munkásságával, mely a hazai történelemnek kútfőkön alapuló művelését állította előtérbe. Azon nagy eredmények, melyek ennek következtében elértettek, különösen a kútfőknek hatalmasan megindult és folyton folyó közhasználatba adása által, kell hogy a jogi tudomány művelőit is belevonják abba a körbe, abba a hivatásba, melyben arról van szó, hogy a nemzet egész élete felderitessék. Ebben a körben, ebben a hivatásban a jog művelése

szerves összeköttetésbe jut a hazai élet egészének felkutatásával, ami által nemcsak emeltetik a jog tudományos művelésének színvonala, de abban a körben, abban a hivatásban teremhet meg legkönnyebben az önálló magyar jogi tudományosság. Erre mi sem hathatott és hathat serkentőbben, mint a hazai történet kútfőinek és kútfői adatainak rendelkezés alá bocsátása. Az ezekben forgó jogi anyag előbb utóbb meg fogja adni a jog magyar földön művelésének azt a hatalmas lökést, ami által lesz igazán képesítve arra, hogy ne csak venni tudjon a külföld tudományából, de vizsonzolgáltatásra is alkalmassá váljék.

Azt hiszem, nem leszek félreértéseknek kitéve. A magyar jogi tudományosságnak nem hiányzanak koripheusai. A magyar jogi élet magában is olyan volt, hogy hatalmas lüktetése a tudomány világát sem hagyta szunnyadni. Az a jogi élet, melyet a magyar több száz esztendőn át létesített, a könyvekben megtestesülő feldolgozást sem nélkülözte. Valójában a magyar jogi tudományosság hanyatlását azon időtől fogva kell számítani, midőn az idegen uralom bennünket új jogi rend egész özönével árasztott el. Bármily üdvös lehetett az osztrák törvények gyakorlati hatása, én nem ismerem a jognak sivárabb művelését hazai földön, mint azt a művelést, mely az osztrák törvények következtében harapódzott el. Soha jobban nem bizonyult be mint ekkor, hogy törvények behozatala még nem szüli meg azt, mit jogi tudománynak nevezünk és ismerünk. Annyi bizonyos, hogy a nemzeti élet visszaszerzésével kezdődnek csak jelenségei annak, hogy

nálunk a végbement átalakulásoknak megfelelő jogi tudomány legyen. És a nemzet kezdi lassanként belátni, hogy jó törvényeket is csak a saját erejéből nyerhet. Egyik másik próbálgatás már is eredményre vezetett. Hátha még segítségére volna jogi életének teljes ismerete. Ily körülmények között, ki fogná annak nagy előnyeit tagadni, ha a hazai magánjog úgy amint 1848-ig fennállott újra feldolgoztatnék. Ne legyen senki abban a téves hitben, hogy ezen a téren nem lehetne sokat és újat létesíteni. A tudomány eszközei ma sokkal inkább rendelkezésünkre állanak mint régente s be kell látnunk, hogy az a munka, melyen annyi jeles magánjogi írónk fáradozott, még nincsen befejezve. Ez a befejezés valójában az akadémiához méltó feladat volna.

Semmi kétség, hogy a dolgok előremenő és ma már feltartóztathatlan egymásutánjában sok kincs kell, hogy elveszen abból, a mit a magyar jogi életben feltalálhatunk. Több kevesebb veszteségre el kell készülnünk. A nagy zökkenések, melyek között a magyar jogi életnek egy egy fonala újra meg újra megszakad, kikerülhetlenek. Ilyen események a magyar jogi életben nem egyszer fordultak elő. Nem egyszer vettek idegen intézmények rajtunk erőt, amit aztán úgy győztünk le, hogy azokat saját erőnkkel dolgoztuk fel. Ilyen áldozatot az európai polgáriasodásnak Magyarország nem egy ízben tett. De ebből ne azt a tanulságot vonjuk le, hogy jogi multunk s evvel összefüggő jelenünk iránt közönyösökké legyünk. Ki tudja, hogy miben lehetnek még hasznunkra. A mit még ma nem értékesíthetünk, annak holnap már nagy hasznát vehetjük. És a tudomány magasabb

feladatairól se feledkezzünk meg, melyek felette állanak még a törvényhozás kérdéseinek is.

Azt hiszem, hogy a nemzet kulturai története jó részt töredékes maradna, ha a nemzet jogi életének egész folyása nem részesülne a kellő felderítésben. Erre hatni, ha valaki, úgy az akadémia hivatott. Az akadémia ugyanis annak a magas hivatásnak él, hogy a tudományszakokat ne tekintse ép a magok elszigeteltségében, de hivatva van minden szakot úgy ápolni, amint ezek az egyes szakok a nemzeti életet a maga egészében felölelik. A jog művelésére is ezen szempontból kell figyelnie és figyel is, midőn folyton a nemzet történelmi anyagát hozza napfényre.

Jórészt ezen már több idő óta folyó munkáságnak köszönhetem, hogy »Házasságkötés Magyarországon« című munkámat megírtam. Hogy ezt lehetséges volt megírnom úgy, amint megírtam, már ezért is köszönetemet nyilvánítom az akadémiának. Kettős hála válik tehát lekötve a mélyen tisztelt akadémia iránt, midőn még azon kitüntetésben is részesültem, hogy engem tagjai sorába választott. Olybá veszem e kitüntetést, mint a mi nekem buzdításul adatott arra, hogy a magyar jogi fejlődés felderítésének nagy munkájában közvetlen közelben én is részt vehessek.

A feladatból a kánoni jogművelőjének ugy is kijut.

A magyar jogi élet fejlődéséhez egy jogi rend sem férközött oly közel, mint a kánoni jog. Az európai jogfejlődésnek ezen, mondhatni leghatalmasabb áramlata volt csak az, melytől jogi életünk jó részben nem maradhatott menten. Az érintkezés oly benső volt, hogy bátran magyar kánonjogi fejlemé-

nyekről szólhatunk. Mi tagadás benne, az egyház és állam közötti régi jó viszony erejét még folyton érez-teti, köz- és magánjogi intézményeink kánonjogi fejle-ményekkel még mindig tele vannak.

A jognak Magyarországon folytatott művelése ellen vétenék, ha a kánoni jognak itt folyt ápolásá-ról nem szólanék elismeréssel. Már a nagyszombati törvénykar kánonjogi munkássága indította meg az irodalmi fejlődést, melyből még az ugynevezett popu-láris irodalom termékei sem hiányoztak. Ez utób-biakat sem szabad kicsinyelni, ha meggondoljuk, hogy a népszerűen írott irodalmi termékek a jogi tudás fejlesztésére minő hatással voltak. Egy jelen-ség azonban már ekkor is felüti fejét, és ez az, hogy a túltengő receptió a kánoni jog magyar fejle-ményei iránt érzéketlenné válik. Mármár külföldi könyvek lenyomtatásával kezdenek megelégedni. Így Francesco Antonio Febeo (Phoebeus é S. J.) kánoni institutióit, melyek szigoruan római szellemben van-nak írva s a melyek a kánoni tanulmányok kezelésére a világos iránynál fogva tagadhatlanul előnyösen voltak használhatók, nálunk többször lenyomatták (1727—1762). Nemkülönben utánnyomatták a 18. században André Delvaux (Andr. Vallensis) ugyan-csak 17. századbeli írónak Paratitla juris canonici című munkáját (1772.) A magyar fejlemények elha-nyagoltattak. Ennek jó sokáig van a kánoni jog művelésében hatása. Majd meg azt látjuk, hogy kánonjogi irodalmunk jórészt osztrák befolyás alá kerül. Ezen időkből magyar születésű kánonis-táink is vannak, kik tagadhatlanul nem kis szabá-suak. Ha Kollárt nem soroznám is a speciális káno-

nisták közé, kit az akadémia színe előtt Szalay László méltatott, egy Lakics mindenesetre elsőrangú tekintély. Ezen időkben a magyar speciálítások iránt tagadhatlanul van bizonyos érzék s nemcsak hazánk fiaiban. Tanusítja ezt, hogy a bécsi Riegger Pál lovag, kinek egyházjogi institutiói nálunk a jogi oktatásban tért foglaltak, ily czimű munkát is adott ki: »Specimen corporis iuris eccl. Regni Hungariae 1773.« De ez inkább csak magyaroskodó irány, mely azért karoltatik fel, mert bizonyos magyar fejlemények jól ki voltak zsákmányolhatók. Ez az egyházi jog politikai szempontból történt művelésének ideje. Nem csoda, ha a túlhajtott politikai szempontok az egyháznál visszatszést szültek. Már Kollár jeles munkája: »De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra Apostolicorum Ungariae Regum libersingularis 1764« mely a gallicanismus teoriájának szabása szerint készült, az indexre került. Ez lett a Historiae diplomaticae iuris patronatus apostolicorum Hungariae regum libri tres (1762) híres szerzőjének sorsa, kit különben az ország rendei sem tudtak méltányolni. Az a haszon azonban, amivel az idegen befolyás járt, tagadhatlan. Egyházjogi téren a magyar állami eszme erősödött, de ez ép oly muló volt, mint az a kívülről ható erő, mely létesítette.

Kánonjogi irodalmunk súlypontja eddigelé tagadhatlanul azon munkásságra esik, mely kútfők gyűjtésével foglalkozott. És ezen a téren már elég korán nagyobb szabású munkákkal találkozhatunk. Péterffy a magyar nemzeti zsinatok végzéseit két kötetben gyűjtötte össze (1742), Batthány püspök »Leges ecclesiasticae Regni Hungariae« czim alatt (Claudio-

poli 1785—1827) magyar egyházjogi okmánytárt adott ki. Fontos reánk nézve a Farlatus által szerkesztett és Velenczében kiadott (1751—1800) *Illyricum sacrum* is, mely XIV. Benedek pápának, a nagy jogásznak van ajánlva, ki a kútfők gyűjtéséért oly sokat tett, mint előtte senki s kiről azt is tudjuk, hogy a kánonjogi tudományban magyar jogi eseteket is értékesített.

Persze, hogy az idők akkor, midőn a felsorolt kútfői munkák napvilágot láttak, még nem értek volt meg igazán a jog történeti művelésére. A jogtörténeti iskola még nem született meg. Hogy is kerülhetett volna a sor arra, hogy a kánoni jog magyar fejleményei szigoruan jogtörténeti szellemben dolgoztassanak fel.

Erre a magyar tudományos közszellem sem lehetett még megérve, már annálfogva sem, mert a tudományos irodalom nagyon a latinság jármában nyögött. Ezt a jármot Németországnak is le kellett előbb rázni, hogy a kánoni irodalom azon fejlettsége álljon elő, ami ma a német tudományosságnak egyik legnagyobb érdeme. Tudvalevő dolog, hogy a jogtörténeti iskola minő jó hatással volt arra, hogy a latin nyelv tudományos uralma muljék.

Nálunk az egész irodalomnak előbb magyarrá kellett lenni, hogy eljöhessen az ideje annak, hogy ez a magyarrá lett irodalom majd oly forrásokra is visszanyulhasson, minők a kánoni jog hazai kútfői. Régebben a nyelvi nehézség helyett sokkal nagyobb akadály volt, hogy azok a kútfők, melyekre nekünk szükségünk van, nem voltak oly értelemben keresettek, hogy azokból nemzeti

tudományosságot fejlesztésnek. Hogy az ehhez szükséges érzék igazán meg legyen, erre nézve nyelvben, gondolkozásban magyarokká kellett lennünk. Azt a magyarrá lett irodalom ki is fejlesztette. Ha eddig nem nyilvánult úgy, hogy nagy eredményei lettek volna, úgy ez nem önhibánkon múltott. Ezen a téren is az idegen uralom nagy kárunkra volt. Az 1855. évi concordatum nem lehetett kedvező hatással. Szinte csodálni lehetne, ha a magyar egyháznagyok hazafisága meg nem magyarázná, hogy ezen időre esik a Theiner által ily czímen megindított gyűjtés: *Vetera Monumenta historiam Hungariae sacram illustrantia, edita ex tabulariis Vaticanis* 1859. Ezt a gyűjtést 1863 óta a *Vetera Monumenta Slavorum Meridionalium* egészítik ki.

A jelen időnek feladata az, hogy a kánoni jognak magyar fejleményekre alapított művelését állítsa az előtérbe. Az a nagy német jogi tudományosság is csak újabban róható fel érdeméül, hogy a kánoni jogtudomány terén nagy eredményeket tudott létrehozni. A mi késedelmünk tehát nem oly nagy. A mi jogi fejleményeink az egyházi téren úgy sem oly régiek, mint a németekéi. Az is számít, hogy a németek már elég korán kezdtek a saját történeti anyagoknak részletesen birtokába jutni. A gyűjtés nálunk most folyik javában. Ebben az egyház is részt vesz külön okmánytárakkal. A *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis* s a Vatikáni Okmánytár kötetei serényen szaporodnak. A feldolgozandó anyag folyton szaporodik s a feldolgozásban lépést kellene tartani. Már szinte úgy áll a dolog, hogy a történetirő is kezdi érezni a szükséges támogatás hiányát, annak a

hiányát, amit az egyházi fejleményeket kutató jogi tudományosságtól elvárhatna. A késedelem csak most kezd késedelemmé válni.

Hogy ez tartósan ne legyen így, erre nézve bizonyos előítélettől is meg kell szabadulnunk.

A jognak új intézmények alkotására törő művelésében nem csoda, ha egyről másról megfeledkezünk. Ebben az áramlatban a kánoni jog művelése is megcsökkent. Maga a szakma nálunk mindinkább leszorulóban van a jog tudományos világból. Innét nőtte ki magát az előítélet, mely a kánoni jog művelésére bizonyos kicsinyléssel tekint. Ki fogná ezt oly testület körében, minő az akadémia, másképp felemlíteni, mint sajnálattal. Az akadémia ügyrende a társadalmi tudományok során az egyházi jogot külön is kiemeli mint olyat, melynek művelését czélul tűzi. Persze, hogy az akadémiára az ügynek csak tudományos oldala tartozik, ugyszólván inkább a kánoni, mint az egyházi jog.

Magyarország multjánál fogva nincs abban a helyzetben, hogy az európai jogtudomány versenyébe a magáéból sokat tudjon juttatni. Így a római jogtudomány körüli versenyben a saját jogi életével nem igen lehet résztvevő. Az európai anyajogok közül a kánoni jog az, melynek magyar fejleményei a külföldet is közelről érdekelhetik.

A mi fejleményeink tagadhatlanul folytatásai azoknak, melyek oly népeknél mentek véghez, melyek a keresztyénséget korábban vették fel mint a magyar. Amikor ez nálunk megtörtént, a kánoni jog még mindig fejlődő állapotban volt, mondhatni még az első alakuláson sem ment át. Hisz ez a megalakulás csak

Gratián decretumával tör magának utat. Ekkor kezd csak az erős központosítás érvényesülni, amely a particularis fejlődést elnyomni kezdi. A magyar egyház megalakulása korábbi időre esik, mint mely időre esik Gratián működése s méltó folytatása a nemzeties egyházaknak, melyek megelőzték. Mondhatni, hogy a magyar egyház zárköve annak a fejlődésnek, mely alapjait külföldön is az egyetemes kánoni jog előtti időben bírta.

Ezt az egyetemes kánoni jogot sem kell azonban olyannak képzelni, mely minden külön fejlődést elnyomott volna. A kánoni jog még ma sem képez kodificált egészet, mely maga mellett semmit sem tűr meg. Különösen nem volt ez így a régi időben s még akkor sem, midőn a particularismusból az egyetemes egyház javára sok veszendőbe ment. Még Gratián könyve sem volt több, mint egy jogi könyv, mely avval az igénynyel sem lépett fel, hogy annak az ellenkezője, a mi benne foglaltatik, ne lehetne igaz. Még ezután a jogi könyv után is csak lassan veszt a particularismus tért. A corpus iuris canonicinak egészen ki kellett épülni, habár ez által sem jutott a dolog odáig, hogy minden külön fejlődés le lett volna tiporva. Nekünk is, másoknak is még mindig kijutott bizonyos sajátos jogi fejlődésből. Így például nálunk is, másutt is az archidiaconatusra vagy a papi tizedre nézve külön fejlemények is vannak. Csak nem kell olyan igénynyel fellépni, mint egy-egy majdnem külön álló jogfejlődés iránt szokás és nem fogunk csalatkozni. Elégedjünk meg azzal, hogy a kánoni jognak nálunk is megvan a maga külön története. Nagy mértékben így van ez mindaddig, míg

a külön fejlődés csak a corpus iuris canonici-vel áll szemben. Ezen időre esik az is, hogy az egyházi in-risdictió a legtarkább változatok között oszlik meg, melyeket jól ismerni csak úgy lehetne, ha a magyar középkor cancelláriai praxisának egyházi része fel lenne tárva. A corpus iuris canonicinek szinte le kellett záródni (corpus iuris canonici clausum) s oly egy-átalános reformáló működésnek kellett következni, minő a tridentini zsinat reformja, hogy a külön fejlődés majdnem teljes megcsökkenéséről lehessen szó. De amit így veszítettünk, azt a reformatió eredményei pótolják. Az evvel járt szétDaraboltság vallási téren érdekes interconfessionális viszonyokat szül, melyek a kánoni jog erejét a külön alakulatokhoz képest erősen próbára teszik. A nemzet jogi történetének ez a része sincs még megfelelően megírva, a minek ismerete pedig sokszor a napi élet kérdéseibe is belevág. Bizonyítja ezt többek közt a most folyó párbévita. A protestantismus jogi élete a kánoni jog irányában egyébként is jelentős. A kánoni institúciók továbbfejlését a protestánsok között is szemügyre kell venni s így adhatni csak egész képet. Igen, a nemzetnek megvan a maga külön története még a kánoni jog terén is. E tekintetben még csak egyre akarok figyelmeztetni, a mi épen a mi erős szomszédainkkal a németekkel szemben bir fontosággal.

Németországon a római jog receptiója küzdte át magát. Ez a receptió az idők folyamán az egész jogi életet áthatotta úgy, hogy a kánoni jog alá foglalt viszonyok sem maradhattak érintetlenül. Római fogalmak vettek az egész jogi életen erőt. Az a nagy megingatás, mit a jogi érület a római jog befogadása

által szenvedett, kifejezést lel a jogi emlékekben is. Ezeknek a kifejezéseiben bizonyos zavarodás állott elő. Magán a jogi fejlődésen is bizonyos habozás ömlik el. És ez nem volt rövid ideig tartó, ha meggondoljuk, hogy a római jog receptiója lassú folyamatban ment végbe. Mig a római jog részletesen ki tudta magát forrni, ki tudta magát dolgozni a németek jogi életében, majdnem ezen század elejéig tart el. Áll ez különösen olyan intézményekre, melyekre a római jog formailag nem volt közvetlenül hatással, de a melyekbe mégis csak befészkelte magát. A megingatott jogfejlődés természetesen azon végezi, hogy a római fogalmak az egész jogi életen át győzelemre vergődnek.

Magyarországon ilyes nem történt, az a bizonyos ingadozás nem ömlik el a jogi fejlődésen. A mi ép oly intézményeket illet, melyek német földön nagyon is érintve lettek, ezen intézményekre nézve a mi jogi emlékeink megbizhatóbbak. Az csak az irodalomnak s nem is a legrégebbnek eshetik rovására, ha ott is, a hol nem kellett, a római jog egyik másik fogalma hódít. Maga a jogi élet az erős külbefolyástól érintetlen marad. Ezt törekszem egy kérdésben a jelen értekezésem által is bebizonyítani. Igaz, hogy protestáns talajra lépek át, ami azonban a dolgon mitsem változtat. A protestantismus jogi fejleményei is olyanok, melyek a kánoni joggal erősen függenek össze, sőt sokban ennél maradtak meg.

Nagy és átalános tudományos érdek is fűződik tehát ahhoz, hogy a mi kánonjogi fejlődésünk ismertté legyen. A mi kútfőink a külföldieket kiegészíthetik. Ezen kútfők olyan kincses bánya, mely

arra vár, hogy a kánoni jognak Magyarországon folyt története megírassék. Egy másik oly feladat mely a hazai jog feldolgoztatása mellett az akadémiának majdan ugyancsak diszére válnék. A kettő egymást ugyis kiegészítené. Hogy a két anyag egymással sokban érintkezik, ezt már Szegedi is felfogta, midőn ily czim alatt irt: *Tripartitum iuris hungarici tyrocinium sacris canonibus accomodatum* (1734). Persze hogy az összefüggés ma már egészen más-kép áll szemeink előtt.

Igaz, hogy a kánoni jog magyarországi történetének megírása nem kis feladat. Még az anyag teljes felkutatása is a jövő feladata. A kánoni jog magyarországi történetének feldolgozása pedig oly vállalkozásnak tűnhetik fel, mi ugyancsak a jövő feladata. Hisz azzal a feladattal, hogy kánoni fejleményeiket teljes és rendszeres feldolgozásban birják, még a németek sem birkóztak meg. A híres Schulte, ki pedig sokat vár attól, hogy a kánoni jog terén a német *particularis* fejlemények felszínre hozassanak, még 1873-ban is odanyilatkozott, hogy a czél olyan támogatás nélkül, minő csak az államoknak áll erejében, alig érhető el, s mig az be nem következik, Németország is kivihetetlen feladat előtt áll. Csakhogy természetesen ezt a feladatot Schulte a maga egészében érti, midőn a vállalkozási képességet illetőleg ily lehangolóan nyilatkozott. Azóta a czél elérésére ő maga is sokat tett az által, hogy a kánoni jog forrásainak és irodalmának történetét három kötetben kiadta, sőt azóta Loening a német egyházi jog történetének rendszeres megírását két kötetben meg is kezdte. Természetes, hogy az akadémia

a kánoni jog magyarországi történetének megírására az által hatna legjobban, ha ezen nagy czélra egyes kérdések feldolgozását gyámolitaná. A németeknek is előbb sok egyes kérdés felderítésén kellett csüggniök, mig arra kerülhetett a sor, hogy a németországi kánonjog egész történetét megírják. Kellett azonban, hogy ez elég korán szemük előtt lebegjen. Ilyen nagy czélra kell szintén jó korán előttünk feltűnni, hogy a nagy épület egyes köveit már előre jól tudjuk elhelyezni. Erre kívántam figyelmeztetni.

Midőn itt első ízben jelenek meg, nem tehetek jobbat, mint hogy azt a munkát veszem fel újra, melyről nem volt elég egy kötetet írnom, amely — hála a magyar jogi fejlődés adatainak — oly gazdag, hogy többször is vissza lehet rá térni.

Értekezésem tárgya az, amit Szilágyi, máskép Sylvanus Márton 1690-ben az eljegyzés mibenlétéről tanított, amely tanítás a házasságkötés még mindig nem eléggé méltatott fogalmát illeti.

SZILÁGYI MÁRTON
TANITÁSA AZ ELJEGYZÉSRŐL

1690-ben

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHYSICS DEPARTMENT

PHYSICS 309

Kassai Pál nyomdájából Debreczenben 1690-ben ily
című munka került ki:

Martini Sylvani in illustri schola Debre-
cina rectoris et professoris

Triga divortialis

seu dissertationum theologiarum trias de
causis divortii cathechetica methodo per
quaestiones et responsiones pro captu faci-
liori digesta

*Accessit appendix de sponsalibus eorumque diremp-
tionis causis.*

Debrecini, Impressa per Paulum Cassai 1690.

A munkát az író egyházi előljárója Körmendi Péter a szathmári egyház lelkésze s a tiszáninneni egyházak superintendense Szathmáron 1690. évi június 20-án hagyta jóvá, mely jóváhagyásból mindjárt tudhatjuk, hogy a munka írója valódi nevén Szilágyi Márton. Ugyanebből a jóváhagyásból kitűnik, hogy a munka a hazai protestánsok jogi életében nagy szerepre volt hivatva. A jóváhagyás egyszersmind ajánlást, meghagyást foglal magában, melyből a következő érélyes nyilatkozat érdemel figyelmet: Opus ergo hoc diu desideratum omnibus Venerandis Tractibus eorundemque D. Senioribus et coeteris D. Fratibus sincere commendo, et suadeo ut secundum determinationem horum Casuum et Quaestionum conscientiose observent et teneant praxim in Causis Matrimonialibus et sponsalibus: sedulo autem caveant pecunia illa Simoniaca propter divortium dari solita ne conscientiam laedant.... Mily sürgős szükség lehetett e könyvre, kitűnik a jóváhagyás végső szavából: Quamprimum ergo ut typis mandetur et in lucem edatur, approbo.

A magyarországi törvényhozás az 1647. évi 15. t.-cikkből adta meg a protestánsoknak azt, hogy a házassági bíraskodást illetőleg in usu consueto maradhassanak, a mi annyit jelentett, hogy a hol a protestáns házassági bíraskodás helyenkint, vidékenkint fenállott, ez az usus továbbra is megmaradhasson. A tiszántuli vagy mint magukat nevezték a tiszán-inneni egyházak Erdély által önálló jogi létre vergődtek. Ebben rejlik az önálló protestáns házassági bíraskodás alapja. A mi így, mondhatni Erdély segítségével megszereztetett és fenntartott, az az 1647. évi 15. tczikkben elismerésre tett szert. A mi azonban hiányzott, az mindenesetre a legfőbb hiány volt, tudniillik a házassági jogrend, mely szerint ítétek volna. A zavar könnyen elképzelhető. Lippay György primás a Nagyszombatban 1658-ban tartott megyei zsinat elé terjesztett propositióiban magát éles kifakadásokra ragadtatja: *Matrimoniales causae manserant prae ceteris hucusque prae manibus ecclesiasticorum, sed et illas multis modis contaminaverunt. Primo quidem jus hoc cum hereticis commune fecerunt. Secundo: id est lege lata concessum, ut per eos foena laxentur adulteriis beneficio divortiorum nec ullum matrimonii vinculum sit securum, quo minus per eos ad libitum dissolvatur: lata via incoestibus quoque patefacta, quando spirituales cognationes sublatae sine ulla regula, ulla lege ad libitum judicia faciendi cum sacros canones illi non agnoscant proprias nullas certas habent et mutant quotidie leges.*¹⁾ A nyilatkozat a protestáns házassági bíraskodás ellen irányul. Lippay még mindig szerette volna azt, mit a bécsi béke kimondott: *Sedes autem spirituales manent, ami a protestánsok feletti házassági bíraskodást is jelentette. De immár az egységes házassági bíraskodás meg volt törve. Fogja magát s a protestáns házassági bíraskodás legsebezhetőbb oldala ellen fordul: proprias nullas certas canones habent et mutant quotidie leges. A házasságok felbontásának is kijut. És úgy látszik ebben rejlett a bajok legszembeötlőbb kútfeje. Igaz, hogy a magyar protestantismust nem lehet avval vádolni, hogy oly házassági elveket hozott volna a nemzet nyakára, melyek könnyelmű elválásokat vettek volna célba. Ez*

¹⁾ Péterffy : Conc. Reg. Hung. II. 389—391. lapok.

ellen a magyar protestánsok több zsinati határozata erős tiltakozást képvisel. Baj csak abból származhatott, hogy a házassági bíráskodás kezelése ingadozó lehetett. És hogy ennek oka nem csak a kellő jogi szabályok hiányában keresendő, Körmendy Péter superintendens idézett szavaiból is kiviláglik. Mindazáltal néhány évtizednek kellett elmúlni, míg a bajok gyökeres orvoslásához láthattak. Erre irányúl Sylvanus munkája a *Triga divortialis*, a melyet — mint szerző munkája ajánlásában mondja — akkor írt meg, midőn előbb már több időn át a házassági bíráskodásból tapasztalatokat szerzett. A munkát ezen oldalról is méltányolni kell tudni. A munkában bizonyára sok van a gyakorlati jogéletről merítve. Nem hiában mondja előszavában: *Casus matrimoniales difficiles intricatos currentibus annis in ecclesiis nostris subnatos et insolentia hominum matrimonio abutentium in dies subnasci et Ecclesiam fatigare suetos si quidem pro mea tenuitate dirimere non valui aut saltem aliis eadem dirimendi materiam suppeditavi.* Szerzőt bátran mint magyar jogi író ttekinthetjük, ki ha nagy hasznát vette is az akkoron rendelkezésre állott külföldi irodalomnak, tárgyát bizonyos önállósággal tudja vizsgálni. A munkára általában még azt akarom megjegyezni, hogy azt szerzőnek *Biga pastoralis* című munkája előzte meg, mely 1684-ből (Debrecini per Stephanum Töltesi) való, tehát még oly időből, midőn a debreczeni egyház és iskola egészen erdélyi befolyás alatt állott. A *Biga Apafi Mihály erdélyi fejedelemnek van ajánlva.* Már akkor, midőn a *Triga* napvilágot látott 1690-ben, Apafy Mihály meghalt volt, Debreczen őt már nem uralta. Szinte sietős volt a *Trigát* megírni, hogy a protestáns házassági bíráskodás erőre tegyen szert a jövő eshetőségeivel szemben.

A mint felolvasásom címe mutatja, nem czélok a *Triga* azon részéről, a munka azon java részéről szólni, mely a házassági felbontásokat tárgyazza. Ezen tárgyban a *Trigát* akkor venném elő, ha majd időm kerül a magyarországi házassági válások történetét megírni. Most annál a kisebb tárgynál maradok, melyről felolvasásom címe szól, tudniillik az eljegyzés kérdésénél. Teszem ezt annál szivesebben, mert a *Triga* doctrinája az eljegyzés felől, amint az eljegyzés nálunk a köztudatban élt, felette tiszta képet nyújt.

Sylvanus tanítása az eljegyzésről képezi munkájának függelékét. Ennek a függeléknek felirata következő: De causis repudii seu diremptionis sponsalium.

Azt hinné az ember, hogy az a dolgok természetes rendje, hogy szerző a házasság felbontásának esetei után tér át azokra az esetekre, melyek az eljegyzés felbontását okozhatják. Ha az eljegyzés csak az, amit eljegyzés alatt ma közönségesen értünk, az egymásután egészen jól érthető. Más a mátkaság, más a házasság, tehát a felbontási okoknak is másoknak kell lenni. A házasság kivételes esetekben való felbonthatósága mellett is a házasság felbonthatlanságának elvéből kell kiindulni, a mai eljegyzés a felbonthatóság elvén nyugszik. Ha tehát a házasság és eljegyzés felbontásáról irunk, a kettőt egészen külön lehet választani s a házasság felbontásának kérdését mint különállót s fontosabbat előbbre lehet tenni. Sylvanus az egymásután kérdését az eljegyzésről írt függeléke legelején érinti. És úgy találja, hogy a természetes rend az lett volna, ha ő előbb az eljegyzés felbontásáról szólott volna, mert a sponsalia quae nuptias praecedere solent initium sunt matrimonii. Szerző maga megvallja, hogy nem tartott helyes egymásutánt s avval vigasztalja magát, hogy hisz hát az eljegyzés és a házasság felbontásának okai annyira összeválnak, hogy a házasság felbontásának (divortium) eseteiben nagyrészt befoglaltatnak az eljegyzés felbontásának (repudium) esetei. A dolgok ezen állásában egészen jól kell tudnunk azt, hogy mit ért Sylvanus eljegyzés alatt. Ennek szükségét szerző maga is belátja s az eljegyzés definitiójához lát. Munkája rendén bizonyos egymásutánban fogjuk őt követni, hogy az eljegyzés jogtörténeti s részben ma is élő fogalmával tisztába jöjjünk.

Sylvanus definitiója még a római meghatározás: Sponsalia sunt contractus seu promissio mutua et reciproca futurarum nuptiarum s hozzá teszi, hogy alkalmas tanúk is legyenek jelen s a szülők illetőleg gyám megegyezése se hiányozzék. A szerződő személyekre nézve azt mondja, hogy azok olyanok legyenek, kik isteni jog szerint szerződhetnek s olyanok: qui tandem per nuptias conjungi possunt. Bizony, ha a definitió csak úgy magában állana, nem igen gondolnánk más eljegyzésre, mint a mi a közéletben ma is járja. Az egész definitióbeli

leírás nem érezteti velünk azt, hogy az eljegyzés volna maga a házasságkötés, ellenkezőleg ez utóbbit az eljegyzés után következőleg még mindig feltételeznők, szóval az eljegyzés pusztá *pactum de contrahendo matrimonio* volna. A házasságkötést aztán önkéntelenül oda képzelnők, hol a *nuptiae*-ről van szó: *qui tandem per nuptias conjungi possunt*.

A római eredetű meghatározásra azonban nem kell nagy súlyt helyezni. Már Gratian előtt a kánoni gyűjteményekbe sok római szólam lett felszedve. Így Ivo Panormia című gyűjteménye (lib. 17. seq.) telítve van a pandektákból vett jogi mondasokkal s ezen a réven a *sponsalia* és *nuptiae* között a római értelemben vett különbség fellelhető. Ezen körülmény a jogi írókat jó ideig azon hiszemben tartotta, mintha a kánoni házasságkötés a rómaival egy és ugyanaz lett volna. Pedig mi sem tévesebb. Tudni kell és tudva van, hogy azon jogi mondasok, melyek a római jogból mondhatni egész szárazon átvettek, nem voltak gyakorlati jelentőségűek s ezzé sohasem is váltak. Persze, hogy bizonyos római velős mondasok Pseudoiszidor utján Gratian-ba is átvándoroltak. Csakhogy aztán Gratianban, kivel az egyház házassági jogának általános uralma kezdődik egyéb helyek is vannak.

Gratianban is megtalálható az eljegyzés római definitiója (c. 3. C. 30. qu. 5.), a mi azonban a most mondottaknál fogva vizsgálódásunknak nem árthat. Több száz év mulva Sylvanus is egész ártatlanul használhatta az eljegyzés római meghatározását. Mit is ártana ez a definitió, midőn túl vagyunk azon, hogy a mindenkori jogállapotokat ép csak definitiókkal bizonyítsuk. Maga Sylvanus az, ki nem hagy bennünket cserben. A midőn definitióját taglalja, az a gondolat, hogy az eljegyzés *initium matrimonii* vagyis magának a házasságnak kezdődése újra felüti a fejét, a mely tételt szorosán jogi értelemben kell vennünk:

A sponsalibus conjugium incipit nuptiis perficitur ac proinde, sponsalia initiatum tantum sunt conjugium; nuptiae vero sunt consummatum matrimonium.

Ez a hely bár nem elég világos, már többet mond az előbb idézett definitiónál.

Egészen azt fejezi ki, mit a Gratián régi tanítása (dict. Grat. ad c. 34. causa 27. qu. 2.):

Sciendum est, quod conjugium desponsatione initiatur commixtione perficitur. Unde inter sponsam et sponsam conjugium est, sed initiatum; inter copulatos est conjugium ratum.

Megjegyzendő, hogy Gratián idejében a matrimonium ratum matrimonium consummatumot jelentett. Az eljegyzés úgy Sylvanus mint Gratiánnál közvetlenül, egyenest a matrimonium consummatumra néző, ami Sylvanusnál a nuptiaebe rejlik. Már sejdíthető, hogy nem a nuptiae a házasságkötés. Az eljegyzésnek kellene tehát a házasságkötésnek lenni. Hogy erre reá jöjjünk, Sylvanust lépten-nyomon követnünk kell.

Azt mondja Sylvanus, hogy az eljegyzés s a között, hogy a felek házaskül együtt legyenek, bizonyos időnek kell elmúlni, eltelni. Ennek okait is adja

1) Ut intermedio inter sponsalia et nuptias tempore tempestive exploretur, an aliquid sese offerat, quod matrimonii consummationem impedire potest, ne fraudi aut errori in re tanti momenti ullus relinquatur locus.

Az eljegyzés után már csak a matrimonii consummatio jó számba, szükséges, hogy ezt ne a rászedett vagy tévedésben levő felek cselekedjék.

Tehát a házasság elhálására időt kell engedni.

2) Ut honestas in consuetudine conjugali servetur, quae servari non posset, si factis statim sponsalibus, effraeni quodam libidinis impetu, sponsus et sponsa ad concubitum prouerent, perinde ac si ad explendam carnis libidinem conjugium institutum fuisset. Ut multum caute cum sponso et sponsa agatur, si facultas cohabitandi ad vitandam concubitus suspicionem, ante nuptias ipsis adimatur vel negetur.

Tehát csak a tisztesség állja útját annak, hogy az eljegyzés után a felek összeálljanak. Ha evvel sietnének, még annak a gyanúnak tennék ki magokat, hogy már az eljegyzés előtt testileg dévajkodtak.

3) Ut animorum inter sponsos es sponsas conjunctio prius confirmetur et stabiliatur, quam corporibus con-

jungantur et ad suum quisque officium diligenter in timore Domini faciendum, prius se praeparet, quam ad conjugium ipsum deveniatur.

Az eljegyzés után semmi más összeköttetésről sincs szó mint csak a testi összeköttetésről. Mégis csak magának az eljegyzésnek kell a házasságkötésnek lenni. Eljegyzés és házasság között nincs semmi közbülső jogi ügylet. Az eljegyzésből ad conjugium ipsum léphetni, de ezt a felek csak azért ne tegyék, kogy kiki isteni félelemben készülhessen el a reá várakozó kötelelességekre.

Mind a három pont az eljegyzés házasságkötő erejére vall, a mely minősége az eljegyzésnek mindinkább szembeötlő lesz az által, minél tovább követjük szerzőnek az eljegyzés felől adott tételeit.

Hogy mi legyen az eljegyzés, azt Sylvanus a következő helyen deríti fel:

Quia (ut jam inuimus) sponsalia proprie sic dicta verum sunt matrimonium, quia includunt necessario et fundamenti loco consensum contrahentium testibus exemplis tum scripturariis, tum jurisconsultis omnis aevi ast vero consensus facit matrimonium non concubitus.

A miről itt szó van, ez már nem római eredetű meghatározás. Az eljegyzés a házassággal hozatik követlen okozati kapcsolatba, sőt a házassággal azonosíttatik, a mi szinte többnek látszik annál, mint a mire vártunk. Tökéletesen megelégszünk majd azzal, ha az eljegyzés a házasságkötéssel vétetik egyértelműnek.

Jellemző, hogy Sylvanus a most idézett helyen a tulajdonképi értelemben vett eljegyzésről szól. Tehát előtte nem az a tulajdonképi eljegyzés, a mit mi e szó alatt ma közönségesen értünk. Ilyen eljegyzés, a római pactum de contrahendo matrimonio reá nézve nem tulajdonképi értelemben vett eljegyzés, amint ezt az eljegyzést az ő eljegyzési tanában hiába keresnők. Mintha a mai eljegyzést (sponsalia de futuro) az ő korabeli jogi élet hazánkban nem ismerte volna, hanem csak a házasságkötő erővel bíró eljegyzést (sponsalia de praesenti). A do-

lognak így is kell lenni. Különben lehetetlen volna, hogy oly szerző, ki a gyakorlati jogélet számára ír, a *sp. de futuro* és a *sp. de praesenti* közötti különbséget ne jelölte volna meg. A két elnevezés nála egymással szembe állítva elő sem fordul. Ha eljegyzésről beszél, csak ez az egy szó fejez ki mindent: *sponsalia* s ez a szó mindig a házasságkötés megjelölésére szolgál. Mindössze egyszer s ekkor is, mert külföldi íróból idéz, fordul elő nála a *sponsalia de praesenti* kifejezés, a *sponsalia* közelebbi meghatározása céljából. Ennek daczára ignorálja azt, a mi mint *sponsalia de futuro* ismeretes.

Lássunk ezután ahhoz, hogy az eljegyzés házasságkötő erejéről szóló tétel tudományos jogosultságát fontolóra vegyük, amely tétel Szilágyi szerint kivételt sem tűr meg.

Az eljegyzés magának a házasságnak ígérese, annak az ígérese, a mi majd létesülni fog akkor midőn a felek házassokul együtt lesznek. Ekkor lesz meg csak a házasság, mit tehát legfeljebb csak ígérni lehet. A házasságot, amihez a tényleges együttélés fogalma fűződik, nem lehet egy jogi ügylettel elővarázsolni. A házasság csak bizonyos egymásutánban létesülhet. A mikor már a házasság tényleg valósult, lehet csak házasságról igazában szólni. Ezért — ismételjük — a házasságot csak ígérni lehet. Oly házasságkötési ügylet, melyben a házasság keletkezésére nézve minden kellék meg volna, a fictiók birodalmába tartozik. Oly házasságkötési fogalmat a régi jó idők nem ismertek, mely szerint a házassági kötésről maga az egész házassági viszony, mint valami kész és befejezett egyszerre csak lepattanna. Legfeljebb azt engedik meg, hogy a házassodni akaró felek ígéretet tegyenek. Természetes, hogy nem vitték odáig a dolgot, hogy az ígéret pusztá ígéretetés lehessen, sőt az ígéretet a házasság megvalósulásával szerves összeköttetésbe hozták. A házasságkötést egyenesen abba a pillanatba helyezték, midőn a házasság ígértetett. Ennyiből áll a házasságkötés, aminek megjelölésére az eljegyzés szavát alkalmazták. Hisz a házasságkötés nem öleli fel a házasság létesülésének minden mozzanatát, az nem egyéb, mint az alap, melyen a házasság — ezt a maga ténylegességében tartva szem előtt — felépül. A házasság létesülése bizonyos egymásutánba van széttagolva, a mely egymásutánban a súly természetesen a

házasság majd tényleg történő megvalósulására van fektetve. Ilyenkor a házasság ígérese is csak mint közvetett ígéret jön számba, ami azonban magára a házasságkötésre nem értendő. A házasság létesülésének ezen széttagoltságában a pactum de contrahendo is felismerhető, ami tökéletesen igazolja, hogy a házasságkötés eljegyzésnek neveztetett.

A házasság másnemű előkészítésére nem is volt szükség. A házasság létesülése úgy is szét van tagolva. Átmenet már úgy is van. A római pactum de contrahendo alkalmazása még nagyobb széttagoltságra vezetett volna. Az tökéletesen elegendő, hogy a házasságkötés úgy van megteremtve, hogy abba a házasságkötés megkezdése nincs felvéve. Erre a sor csak később kerül. A házasságkötésben csak közvetve érintetik, minélfogva a házasságkötésben nincs befejezett jogi ügylettel dolgunk. Ennek a corpus juris canonicában meg vannak a példái, habár e példák a mondott vonatkozásban tudtommal még nem lettek értékesítve.

A c. 2. X. de matr. contr. (4. 16.) így szól:

. . . . R. cum ea praesente per verba praesentis temporis contraxit matrimonium, fide hinc inde corporaliter praestita, quod vir mulierem sicut uxorem legitimam de cetero exhiberet, et ipsa reverenter ei sine contradictione sicut viro legitimo obediret, nihilque defuit nisi solennitas in facie ecclesiae celebranda, quae propter tempus quadragesimae tunc non potuit effectui mancipare — inter ipsam et praefatum R. excepta sola fide de contrahendo matrimonio nulla obligatio intercesserat.

A példa elég világos. A házassági kötés már megtörtént. Még csak az egyház színe elé kellett volna utólag járulni, a minek abban volt akadálya, hogy bőjt miatt záros idő volt. Így aztán a házasságkötés megkezdését később bekövetkező időre kellett kitolni. Mielőtt ez bekövetkezik, kétségtelen az, hogy a házassági kötés már véghez ment. A dolog ezen állásában még mindig de contrahendo matrimonio van szó, a mi természetesen az által megy végbe, hogy azok, kik már a vinculum matrimonii által össze vannak fűzve, testileg is egygyé lesznek. Pactum de contrahendo és házasságkötés nem egészen két oly

fogalom, melyek egyugyanazon ügyletben egymással meg nem férnének.

A c. 13. X. de praesumt. (2.23.) a következő kérdésre felel :

An juvenis sponsam in quam per verba de praesenti consensit debeat in uxorem habere, ad quorum matrimonium impediendum neptis ipsius sponsae praesiliens se a juvene carnaliter praecognitam proponebat.

A felelet a következő :

consultius esse credimus, ut matrimonialiter non conjungantur, sed ab invicem solutis sponsalibus separantur.

Ez a matrimonialis conjunctio az, a mire a házasságkötés ugy mint pactum de contrahendo néz. Ez az utóbbi áll az előtérben, midőn a házasságkötés eljegyzésnek neveztetik.

Ennek a szempontnak a jogosultságát annál inkább látni fogjuk, ha az eljegyzésben véghezmenő házasságkötésnek a lényegét még közelebről figyelembé vesszük.

Az eljegyzésben a házasságkötés bizonyos fentartással történik. Azt akarják ugyan a felek, hogy már most úgy tekintessenek, mint házasok, de inkább csak abból a szempontból, hogy közülök most már egyikse tehessen mással házassági kötést. A házasságkötésben az az akarat még nem nyilvánul, hogy a felek egymást mindjárt házasokúl birják. Ezen irányban a házassági kötés még csak mint pactum de contrahendo számít, a mely pactumnak a contractusa csupán concludens tények által vergődik jogi létre, tények által, melyek a házasság elhálásával állanak kapcsolatban akkor, a midőn a lakodalomra (nuptiae) kerül a sor. Addig, a míg az elhálás be nem következik, mindig adva van a szabadulás és pedig az egyoldalú szabadulás az által, hogy az egyik fél szüzi fogadalomra lép vagy pápai dispensációt nyer. Ezek jogosultsága épen abban keresendő, hogy a házassági kötésben nem rejlik az az akarat, mely magát elodáig lekötötte, hogy a házasságkötéssel mindjárt a házasságot is megkezdje. Ennek a házassági kötésre következően kell történni, de arra nincs a házassági kötésben kifejezett közvetlen

vonatkozás. A mi vonatkozás a dolog természeténél fogva van, az csak mint pactum de contrahendo értendő. Ezen körülmények egészen jól indokolják azt, hogy a házasságot kötőnek még mindig két hónapi ideje (c. 27. 14. X. de convers. conjug. 3. 32.) van arra, hogy a házasságot megkezdje. Mindez eléggé indokolja, hogy a házasságkötést egészen jól lehet a pactum de contrahendo szempontjából is tekinteni s a mi a régieket egészen helyesen arra utalta, hogy a házasságkötést eljegyzésnek nevezzék. Az eljegyzés a házasságkötő erő daczára csak úgy jelentkezik mint a házasság ígérese, s mindig az áll az előtérbe, hogy az ígéretnek be kell majd váltatni. A míg ez függőben van, nem annyira a pusztá házassági kötés jelentős, mint inkább a házasság megkezdésére a házasságkötésből kiérvezhető pactum de contrahendo vagyis eljegyzés.

Ezt a tételt mint sajátos felfogásomat, még egy szempontból meg akarom világítani. Ha az a lassú egymásután, mely a házasságot létesíti, egyes elemeire fel is bontható, az egyes elemek még sem határolhatók el élesen egymástól. Abban a lassú egymásutánban én a házasságra irányuló akaratot mindig tevékenynek fogom fel. Az akarat nem szorítkozik egy percnyi tartamra, arra a pillanatra, midőn a házasságkötő kijelentés tétetik. Nem lehet azt mondani, hogy miután a házassági kötés kijelentetik, a házasság immár mint befejezett dolog jelentkezik, a melyen túl már másvalami, mondjuk a házasságkötésileg tett akarat pusztá végrehajtása — tekintet nélkül arra, hogy van-e még akarat, vagy nincs — kezdődik. A lassú egymásutánban a házasságra irányuló akaratnak még mindig élni kell. Így meg van aztán annak az értelme, hogy a házasságkötés után is még mindig de contrahendo matrimonio szólhatni. András herczegnek, a velenceinek, II. Albert görcei fejedelem leánya Annával való eljegyzéséről 1236-ban felvett okmány arról tanúskodik, hogy házasság (sponsalia) meghatalmazottak által köttetik, mégis jövőben történendő matrimonium contrahiról van szó, a mi egyértelmű avval, hogy praedictum matrimonium legitime consummetur.¹⁾ A házasságot tárgyzó akarat, a lassú egymásutánban fejlődik csak ki igazán. A mi benne

¹⁾ C. D. VI. 2. r. 111. 1.

kezdetben a házaselet megkezdését illetőleg csak pactum de contrahendo-ra volt magyarázható, az az akarat közvettségéből közvetlenné változik át, s nyilvánul abban, hogy a házaselet tényleg megkezdetik. Hogy itt külön jogi ügylet támadjon, erre a lassú egymásutánban nincs semmi szükség. A házasság teljes létesülésének mozzanatai egymásba általszövődnek. A fejlődés egészen természetes. Mindenesetre nem lehet a kánoni jogot azzal vádolni, hogy természetellenes házasságkötési fogalmat honosított volna meg, melyben a házaselet megkezdésére irányuló akarat nem fejeztetik ki. Ez az akarat nem hiányzik, csakhogy a házasság kötésekor még nem jelenleges. Ezzé a házaselet megkezdésére irányuló akarat csak később bizonyos átmenetben válik.

Az átmenetben az akarat minősülése, az ugyszólván csak közvetett akaratból közvetlen akarat alakulása külön jogügylet nélkül: nem kánonjogi specialitás. A római eljegyzés kevesebb, mint a kánoni vagyis pusztá pactum de contrahendo. Mindazáltal az átmenet az eljegyzésből a házasságra megtörténhet külön jogi ügylet nélkül. A pactum de contrahendoban rejlő akaratnak kell tehát a házasságot magát célzó akaratá változni, minősülni, ami külön jogügylet nélkül a házaselet megkezdése által történik. Az alapgondolat tehát már a római jogban meg van és pedig erősebben. Csakhogy attól ovazkodni kell, hogy a kánoni jog szerint a házasságkötést is — úgy mint a római jogban — attól kezdve számítsuk, midőn a házaseletbe lépés történik. Ez a két jogi rend azonosítása volna s könnyen elodáig vezetne, hogy a házasság elhálásában keressük, véljük a házasságkötést megtörténőnek. Ekkor az előbb véghezmenő eljegyzés nem volna egyéb pusztá pactum de contrahendo-nál.

Az elmondottakból, azt hiszem, kiki be fogja látni, hogy Sylvanus eljegyzési tana helyes alapokkal bir. Egész nyomós okai vannak arra, hogy az eljegyzést a megkezdődő házasságra értse és hogy még is csak eljegyzésnek nevezze. A mi némi tévedésre adhat okot, az az eljegyzés kettős jellege. Persze, hogy az eljegyzésben a pactum de contrahendo szempontja bizonyos túlsúlyal bir, minek nevét is köszönheti, de ha kell, az eljegy-

zés házasságkötő volta lép az előtérbe, a mint ezt a c. 14. X. de desp. impub. (4. 2.) megmutatja:

Quidam vir nobilis filiam suam circiter 12 annos habentem cuidam viro nobili desponsavit, qui subarrhavit eandem consensu mutuo accedente. Sed nuptiis aliquantum prorogatis pater puellae viam est universae carnis ingressus.

A döntés a következő:

si puella tunc nubilis erat aetatis et inter eam et primum virum legitimus intervenit de praesenti consensus, absque dubio inter eos erat legitimum matrimonium contractum et si carnalis commixtio non fuerit subsequuta.

Az, hogy az eljegyzés megkötése által már maga a házasság lép előtérbe, Sylvanus-nál még jobban kidomborodik, midőn ezt mondja: sponsalia . . . verum sunt matrimonium s azzal folytatja hogy: Ast vero consensus facit matrimonium non concubitus. A tétel természetesen nem becslendő többre, mint annyira, hogy az eljegyzésnek házasságkötő ereje van. Az eljegyzés még nem maga a házasság, a mint a consensus magában véve nem csinálja a házasságot. A consensus facit nuptias-féle mondásnak a kérdésbe való belevonása — a mely mondás aztán Ulpiánból idézve ismételtetik — nem való többre, mint annak az éreztetésére, hogy a mi a házasságkötést illeti, ezt a consensus létre hozhatja.

De a mit Sylvanus a római elv idézésével mond, azt ellensúlyozni is tudja az által, hogy a matrimonium ratum és consummatum közötti különbséget hangsúlyozza, miből reá lehet jönni arra, hogy a puszta consensus még sem csinálja a házasságot. Hisz ez inkább csak csinálódik. Sylvanusnál annak, hogy a házasság létesültét bizonyos félreértéssel a római mondás kaptájára húzta, nem tulajdoníthatunk egyéb jelentőséget, mint azt, hogy a mondás által az eljegyzés házasságkötő erejét akarta élére állítani, mit annál könnyebben tehetett, mert a kánoni jog szerint van a felek egyszerű kijelentése által jogi létre vergődő házasságkötési ügylet, sőt ez, mint láttuk, a házaselet megkezdésétől önállósítva is van. Tudjuk, hogy a

római mondást maga a római jog hogyan értette. Csak annyit akart vele mondani, hogy nem a concubitus csinálja a házasságot. A római házasságkötés oly ünnepélyességek között ment véghez, mely ünnepélyességek folyama alatt történt a nő hazavitele. Tudva levő az is, hogy az ünnepélyességek nem voltak a házasság kötésére nézve szükségesek. A római házassági kötés tulajdonkép abban állott, hogy az együttélés consensu conjugali vette légyen kezdődését. Ez a consensus, aminek mindjárt nuptialisnak kellett lenni vagyis olyannak, hogy a felek a házassági együttélést azonnal megkezdjék, a consensus megvalósításával együtt tette a házasságot házassággá. Ennyit jelent és nem többet az elv: nuptias non concubitus, sed consensus facit ¹⁾.

A legfőbb tudnivaló mindenesetre az, hogy a Sylvanus szerinti eljegyzés házasságkötés. Sylvanus nem is ismeri másképp az eljegyzést, csak úgy, mint házasságkötést. Természetes, hogy az eljegyzést pusztán a házasságkötésre vonatkoztatva mindig de praesenti érti, a mely kellék a házasságkötő eljegyzés fogalmába mindig beleértendő.

Tekintsünk azon szerzők egyikébe másikába, kiknek munkáiból szerző — mint munkája előszavában el is ismeri — merített.

Brochmand Systema universae Theologiae című munkájában felveti a sponsalia de futuro et de praesenti közötti különbséget s ezt vallja:

»haec sponsalium divisio videtur minus recto stare.

Nam accurato loquendo, non dantur sponsalia de praesenti, quia sponsalia definiuntur promissio futurarum nuptiarum ²⁾.

Ezzel épen az ellenkező van mondva, mint Sylvanusnál.

¹⁾ Hogy mennyire a házasságkötésbe belé eső a nő hazavitele, az a körülmény is bizonyítja, hogy a nő távollétében a leendő férj házatól meghatalmazott által nem történhetik meg a házasságkötés. (L. 5. D. de ritu nupt. 23. 3.). Vessd össze Joannovics Euthymius: Principia Juris Ecclesiastici Veteris Orthodoxae ac Orientalis Ecclesiae Neoplantae 1884. 162. l. II. k.

²⁾ i. m. Lipsiae 1638. 2. 5070.

Egészen modern felfogás. Az eljegyzés szavát még toldatosan (sponsalia de praesenti) sem fogadja el a házasságkötés kifejezésére. Ugy látszik Sylvanus nem a külföldi tekintélyt, de a magyar jogi életet követte. Mindenesetre közelébb áll az általa előszavában szinte említett Bezához, ki valamivel előbb irt, mint Brochmand. Beza ismeri ugyan a sponsalia de futuro és de praesenti közti különbséget, de mégis csak az utóbbiakat tekinti tulajdonképi eljegyzéseknek s azt tartja felőlök, hogy azok által létesül a házasság, ha nem is tényleg, de jogilag mindenesetre ¹⁾).

Tudva levő, hogy a középkorban minő sok bajt csinált az, hogy sponsalia de praesenti és sponsalia de futuro között tettek különbséget. Az utóbbi elnevezés alatt a római eljegyzési fogalom lappangott. Ezen fogalom befolyása alatt az eljegyzés házasságkötő ereje sokat szenvedett, a mi a jogi életre zavarólag hatott. Az eljegyzést majd házasságkötés gyanánt, majd olybá lehetett venni, ami által a házassági kötés még csak előkészítettik. Ez az utóbbi annál könnyebben történhetett, mert a sponsalia de praesenti is jövőbeli házassági életre nézők voltak.²⁾ Ha már most ezt a jövőbeliséget magára a kötésre is átvitték, az eljegyzést házasságkötő erejéből könnyen ki lehetett vetköztetni. Ez nem egy esetben történt, midőn alattomosan kötött házasságtól kellett szabadulni, de különben is. Midőn Ulászló király minden valószínűség szerint Beatrixszel házassági kötést tett, azzal állott elő, hogy ő nem per verba de praesenti kötötte a házasságot ³⁾).

Luther a sponsalia de futuroinak csak annyi jelentőséget tulajdonított, hogy az alá fogta a feltételes vagyis elzáradékoltt eljegyzéseket, melyek közé a desponsatio impuberum eseteit is

¹⁾ Tractatio de repudiis et divortiis ex Th. Bezae Vezelii praelectionibus in priorem ad Corinthios epistolam Genevae 1610. 7. l.

²⁾ Ezt a körülményt Beza is kiemeli: Aliqua tamen in eo subest difficultas, quod sponsalia sui natura in futurum respiciant, quum in ipsis demum nuptiis uxor ducatur. i. m. 6. l.

³⁾ nega el matrimonio facto per verba de praesenti Trinchera: Codice Aragonese Napoli 1868. II. k. I. R. CCCIII. számú okmány.

számította. Ez utóbbinál az elzáradékolást ipso jure fenforgónak tekintette.

Luther azonban még sem tudta az eljegyzés házasságkötő erejét a saját tanításában kizárólagosan érvényre juttatni. A két eljegyzés közötti különbség még nála is kísértett, a mi abból látható, hogy a sponsalia de futurora nézve eseteket fogadott el. Pedig ezek az esetek is — a feltételes eljegyzések — nem voltak olyan jogi természetűek, hogy a sponsalia de futuro elnevezésre szorultak volna. Ezek az esetek is, mint sponsalia de praesenti lettek volna elfogadhatók, csakhogy természetesen a feltételt beléjük értve. Luthernek a kétfajta eljegyzés közti különbséget teljesen el kellett volna vetni, s elég lett volna házasságkötő erővel bíró feltétlen és feltételes eljegyzésről beszélnie.

E tekintetben a mi Szilágyink sokkal világosabb. Azon kezdi, hogy a sponsalia de praesenti és sponsalia de futuro közötti különbséget semmikép sem teszi meg. Amikor aztán a feltételes eljegyzésekre kerül a sor — Luther szerint sponsalia de futuro — ezeket is mint házasságkötő eljegyzéseket magyarázza :

Quaeritur : Quid si virgo juveni et contra, clandestine promittit matrimonium sub illa conditione, si parentes consentire velint? R. Negari non potest divisionem sponsalium in Pura et Conditionata esse scripturariam. Illa contrahuntur tum, cum quis simpliciter sine adjectione ullius conditionis matrimonium promittit His cohaeret conditio sub qua promittitur matrimonium Illa ergo statim obligant, haec demum existente vel impleta conditione valent et obligant. Igitur matrimonium a persona sub patria vel tutelari potestate posita alteri conditionate promissum, tunc censetur firmum et ratum, quando parentum consensus accesserit et conditio praestita fuerit.

Ime Sylvanus a feltételes eljegyzésből is egyenest a házasságot származtatja. Az eljegyzés ügylete — ha feltételesen is — már meg volt. Semmi új ügyletre sincs szükség. Tökéletesen elengedő, ha a feltétel teljesül. A házassági kötésnek tehát okvetlenül már az eljegyzési ügyletben ben kell rejleni.

Még a feltételes eljegyzésnek sincs arra való jogosultsága, hogy római értelemben vett eljegyzésnek tekintessék. A feltételes eljegyzés is olyan, mint a feltétlen, csak hogy míg az utóbbi nincs, addig az előbbi el van záradékolva. Következétes tehát az, hogy nincs egyébre szükség, mint hogy a feltétel teljesedésbe menjen. A mint ez meg van, az eljegyzésből matrimonium firmum et ratum áll elő.

Igy állott ez a közönséges protestáns egyházi jogfejlődés szerint is, csakhogy ennek keretében a feltételes eljegyzésre a sponsalio de futuro elnevezés át lett vive, amit Szilágyinál egyáltalán nem észlelhetünk. Az általa képviselt magyar protestáns jogi fejlődés nem bajoskodik oly műszóval, mely a római eljegyzés fogalmából lett megalkotva s így a valódi fogalmat csak elhomályosíthatta. A magyar szerző a feltételes eljegyzés kérdésében sokkal hivebben fejezi ki a dolog valóságát akkor, midőn ezt nem a külföldön elfogadott jelszóba burkolva nyújtotta. Ezen körülmény egyenesen a magyar jogélet közvetlen szemléletére vall.

Szerzőnk önnálló felfogása megérdemli, hogy ezt behatóbban is méltányoljuk.

Beza előbb idézett munkája az, mit Szilágyi a saját munkája megírásánál zsinórmértékül fogadott el. A két szerző egymáshoz igen közel áll. Még is mit látunk.

A kálvinista Beza nem csak ismeri a sponsalia de futuro és sponsalia de praesenti közötti különbséget, de szinte sikra száll azért a különböztetésért, mit szavak után indulva (accipiam, accipio) volt szokásos tenni s a mit Luther oly hevesen megtámadott. Beza a különböztetést és pedig a szavakban rejlő különböztetést is védeni tudja:

... discrimen illud verborum in praesens vel in futurum tempus conceptorum, ... ego quidem minime inane esse puto. Quemadmodum enim, exempli gratia, qui sic loquutus fuerit, Vendam tibi hunc fundum, nondum vendidit, sed tantum venditurum promisit, ac proinde nulla inde actio neque ex vendito, neque ex empto nascitur, sed ex promisso duntaxat: qui vero dixit, Vendo tibi hunc fundum, etiam si addiderit non nisi a certo die ab emptore possidendum, eo tamen ipso momento vendi-

dit: ita etiam distinguendum est inter Despondeo et Despondebo, Accipio, et Accipiam, quoniam istis verbis non fit coniugium, sed promittitur: illis vero contrahuntur sponsalia, atque adeo matrimonium ipsum, quamvis non de facto, ut vulgo loquuntur, de iure tamen eo ipso momento initur.

Az a különbség is igen felötlő, mely Beza és Szilágyi között a feltételes eljegyzésekre nézve van. Igaz, hogy Beza a feltételes eljegyzést nem fogja a sponsalia de futuro fogalma alá, de mégis az a véleménye, hogy de ea indicetur atque de simplici promissione per verba de futuro, ut paulo ante diximus.¹⁾ Egész határozottsággal mondja továbbá a most idézett helyen:

... eorum sententiae per omnia accedo, qui non nisi pure factis sponsalibus, et quidem per verba de praesenti, coniugium prorsus ratum esse volunt, quo iure utimur in hac Genevensi Ecclesia: quoniam videlicet qui conditionem adiicit, quaecunque tandem illa sit, in incertum loqui necessario praesumitur, etiam si res iam certo esse postea comperiat: ac proinde purus ac prorsus liber ipsius consensus esse non videtur, qualem tamen in huiusmodi praesertim contractu requiri extra controversiam est.

Csupa ellentétes eredmény, mit bizonyára onnét lehet származtatni, hogy az egyik genfi, a másik pedig magyar író volt. Azt csak a római jog befolyása teszi magyarázhatóvá, hogy a házasságkötő eljegyzés (sp. de praesenti) mellett, a házasságkötő erővel nem bíró eljegyzés (sp. de futuro) jelentőségre tett szert. Ezen befolyástól szerzőnk mentes maradt.

Érdekes őt magát meghallgatnunk afelől, hogy mikép vélekedett saját eljegyzési tana felől, amit munkája előszavában ad elő:

Caeterum genium harum quod attinet Sedarum, spero Lectorem candidum et equo animo has easdem introspecturum, probe et probe in progressu palpaturum esse... etiam praecisitatam meam in quaestione de sponsalibus et causis Repudii, seu diremptionis sponsalium. Cujus praecisitatis occasione necesse habeo profiteri, me in [hac quaestione non parum profecisse: de

¹⁾ i. m. 9. l.

causis Repudii antecedenter h. e. priusquam mihi isthaec incideret indago, longe aliter et laxius sensisse: fixeque animum induxisse, easdem a nunc et consequenter sanctius, et in majore veneratione habere, pressiori et strictiori iudicio metiri, nec quicquam de illis ipsis dubitante conscientia determinare velle, imo docilibus omnibus sponsalium diribitoribus suadere, ne quicquam hic citra indolem et analogiam Scripturae vel Spiritus S. in scriptura loquentis determinent. Idque propter summam affinitatem et concentum sororium sponsalium cum matrimonio detectum. Sciri tamen et notari velim, hoc ipso rigore me dictaturam in quenquam neutquam exercere vel voluisse vel velle; verum (ut verbis Philosophi utar) meae memor et conscius tenuitatis omnia, quae scripsi aut digessi supposita scriptura tum Ecclesiae tum Fratrum auctoritati, tum prudentiorum iudiciis submitto, nihilque horum ab ullo credi aut recipe velim, nisi quod ipsi evidens et invicta ratio (theologico-scripturaria scilicet) persuadebit.

Maga a szerző elmondja, hogy volt idő, mikor az eljegyzésről másként gondolkozott, mint ahogy az eljegyzés tanát megírta. A longe aliter et laxius sensisse alatt azt kell értenünk, hogy szerzőnk a könyve megírása előtt a sponsalia de praesenti és a sponsalia de futuro között különbséget tett volt. Mutatja ezt azon körülmény, hogy a korábbi nézete mellől való elállásra csak az bírta rá, hogy azt a legbensőbb összeköttetést felismerte, ami az eljegyzés és házasság közt van, amivel az van mondva, hogy házasságkötő erővel nem bíró eljegyzés (sponsalia de futuro) nem bírhat jogosultsággal. A szerző régiebb álláspontja nem lehetett más, mint a sponsalia de praesenti és sponsalia de futuro közt való különbségtéves.

Kétségtelen, hogy szerző felfogásában a nagy fordulatot első sorban nem jogászok okoknak köszönjük, de theologiai megfontolásoknak. Ő ez utóbbiaknak hatása alatt áll, amint ezt a szentírástörténi hivatkozás bizonyítja, s annak a hangsúlyozása, hogy azzal kell tisztába jönnünk, amit a szentírási theologia tanít az eljegyzés felől. Ez az, a mibe ugyyszólván belékapaszkodik s ami mellől a látszólagos engedélyesség da-

czára sem akar tágítani. És tagadhatatlan is az, hogy a szentírás helyeinek a római jog eljegyzési fogalmával mi közösségük sincs és pedig annál kevésbé, mert a szentírás illető helyei részben ó-testamentumiak. Mindazáltal a szerzöt környezett jogi életnek befolyása sem lesz elvitatható, s ezen jogi életnek a római jog receptiójától mentes volta. Lám a külföldi theologusok, ezek a nagy theologus tekintélyek, nem tudtak a római jog befolyásától elzárkozni. Azt hiszem, hogy Szilágyi is erre a sorsra jutott volna, ha őt a pogány Rómából áthárult jogi rend egy környékezi, mint theologus nagy mestereit. Ő azonban a római jogot csak hiréből s könyvekből ismerhette, s így az idegen jog befolyásának még sem volt úgy kitéve, mint azok, kiknek a könyveit lapozta. Egyenesen úgy tűnik fel nekem Szilágyi eljegyzés felől való meggyőződésének változása, hogy ő csak idők folytán tudta magát az alól a tanítás alól felszabadítani, ami gyökereit külföldi viszonyokban birta. Ezekkel ellentétben a hazai viszonyoknak, a hazai jogéletnek kellett a szerzőre hatni, hogy a bibliából azt az eljegyzési tant tudja kiolvasni, melyet könyvében vall. A sok külföldi tekintély ellenében persze kiméletesen kellett a kérdéshez hozzá fogni, mert a külföldi tekintélyeknek nálunk is sok pártolója lehetett. Azt már tudjuk, hogy Körömdi superintendens Szilágyi pártján állott, mit az által tanusított, hogy a Trigát a házassági bíráskodás kézikönyvévé tette.

A magyarjogi fejlődés Sylvanus tanítását fényesen igazolja.

Kálmán király óta a hazai jogfejlődés az eljegyzést majd nem mindig csak mint házasságkötést ismerte.

Kálmán király házasságkötési törvénye a következőket mondja:

Placuit sanctae synodo, ut omnis conjugalis desponsatio in facie ecclesiae praesente sacerdote coram testibus idoneis aliquo signo subarrhationis fiat aliter non conjugium sed opus fornicationis reputetur.

A törvény intézkedésének tárgya (desponsatio) a törvény sanctiójával (aliter . . .) összevetve legszebb kidomborulását nyújtja az eljegyzés házasságkötő erejének.

Azt, mit az eljegyzésről Kálmán király törvényében kifejezve látunk, hogy t. i. az maga a házasságkötés, a magyar

jogélet híven őrizte. A magyar jogéletben szabály szerint úgy áll a dolog, hogy eljegyzés alatt házasságkötést kell értenünk. Ezen állítást a különféle korszakokon át végig bizonyítani, nem tartozik a jelen értekezés keretébe. Ezen alkalommal elég lesz a Sylvanus előtti időkből csak néhány bizonyásra hivatkozni.

A Mátyás király idejéből való Styliónáriumban (Thomae de Nyirkálló Stylus cancellariae Mathiae I. regis hung.) az in conjugem recepisset és desponsasset kifejezések, mint egyértékesekek több helyen előfordulnak.

Igy a 347. sz. a. következő szöveg olvasható:

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis Quod venerabilis Dominus de Aranyárd Lector et Canonicus Ecclesiae Bachien. coram nobis personaliter constitutus proposuit et confessus est in hunc modum. Quod quia Egregius Petrus de Dabos nobilem Dominam Margaretham Sororem suam Ritu Romanae Sanctae Matris Ecclesiae in conjugem suam recepisset et desponsasset ¹⁾

Az in conjugem recepisset et desponsasset, mint egyértékes kifejezésekkel van dolgunk a 349. és 350. számok alatt is.

A Verbőczy Hármaskönyvéből a következő hely méltán megérdemli a figyelmet:

emancipatio filiarum per earum desponsationem et nuptiarum solemnitate[m] seu matrimonii consummatio[n]em fieri consuevit (I. R. 51. cz.)

Hogy itt a desponsatio maga a házasságkötés, már abból is kitűnik, hogy az atyai hatalom alól való felszabadulást maga a desponsatio kezdeményezi, és hogy a nuptiarum solemnitas már csak úgy jön számba, mint a mi a matrimonii consummatio[n]is-vel egyértékes.

Hogy nem a nuptiarum solemnitas a házasságkötés, erre nézve egy Verbőczyt legközelebről érdeklő okmányra hivatkozom, mely által adományt nyert. Ebben az okmányban az

¹⁾ Kovachich: Formulae solennes styli in cancellaria curiaque regum, foris minoribus ac locis credibilibus authenticisque Regni Hungariae olim usitatai Pesthini. 1799. 341. s. következő lapok.

van mondva, hogy: ipse idem Franciscus Jákó salutis et honoris sui immenor contra huiusmodi jusjurandum cum alia quadam puella similiter Katherina nominata praetensum quoddam juramento similiter mediante . . . contraxisset matrimonium ipsumque etiam nuptiarum solennitate et copula carnali consummare non veritus neque erubescens fidefragium poenamque periurii per hoc manifeste incurisset¹⁾. Ezen a czimen lettek Jákó Ferencz javai Verbőczynek eladományozva. Itt csak arra hívom fel a figyelmet, hogy az idézett szöveg szerint kétségtelen, hogy a nuptiarum solennitas a házasságkötés után eső dolog volt, ami arra mutat, hogy az nem egyéb, mint lakadalmi ünnepély²⁾. Ez utóbbi csak a férjhezmenetel idejére esik, miből önként következik, hogy a férjhezmenetelt nem kell a házasságkötésbe beleértetni, mi igen lényeges arra nézve, hogy az eljegyzést házasságkötésnek vehessük. A kiházásítás (emaritatio), ami különben vagyoni jogi vonatkozású fogalom, természetesen a férjhezmenetel idejére esik (I. 99. 4.), mit bátran a nuptiae szóval fejezhetünk ki, ami majd mint puellae traditio, majd mint copulatio jelentkezik, a nélkül, hogy házasságkötés volna³⁾. A nuptiae csak a házasság tényleges megkezdését jelzi, amire magára s nem a nuptiae ilyen vagy olyan formájára van szükség, mit tanúsít azon szerződés, melyet Becsei Tötös és Veidner Hanus budai polgár gyermekeik kiházásítására 1346 ban kötöttek. Említés tétetik ugyanis arról, hogy a gyermekek között eljegyzés lett kötve (sponsalia fuissent contracta) s a nő atyja most már vejének (genero suo) hozományt ad s a követ-

¹⁾ A gróf Károlyi család codex diplomaticus-a III. kötet 79. l.

²⁾ Volt idő, midőn ezen alkalommal még a nemes embert is megadóztatták, mit Nagy Lajos egyik törvénye (art. 17.) törölt el: Nobiles tempore nuptiarum ad solutionem unius Marcae in locis tributorum non cogantur. Denique istam consuetudinem: Quod dum Nobiles Regni nostri ad conducendas uxores eorum accedunt et more solito cum eorum uxoribus ad propria redeunt, in pontibus et tributis una marca ab eis exigitur, duximus cassandam et annihilandam. Az 1548. évi XI. decretum 39. articulasa arról is intézkedik, hogy in solennitate nuptiarum aliquod honestum et tolerabile subsidium Dominis eorum ipsi coloni praestare teneantur.

³⁾ Zsigmond király hatodik decretumának 19. és 20. articulუსai a leánygyedről szólnak a kiházásításra tekintettel. A 20. art. így kezd: Postquam vero maritatae et introductae fuerint . . .

kezők mondatnak: Hoc non pretermisso quod si unus inter dictos contrahentes videlicet praelibatus magister Nicolaus filius magistri Thuteus vel domina Katharina filia sepe dicti Comitis Hannus prius quam coniacentur ab hoc luce decederet, quod absit, quidquid sepe dictus magister Thuteus ad aedificia prenotate domus, exponeret prenominatus Comes Hannus eidem juxta estimacionem proborum virorum refundere deberet et teneretur . . . ¹⁾).

Róbert Károly második házasságát illetőleg a következő leírást bírjuk egykoru följegyzés szerint ²⁾:

Eodem anno (1318.) Karolus filius Caroli Siciliae, factus rex Hungariae, prima sua absque liberis viduatus uxore, Thomam ac Simonem comites Hungariae cum Stephano interprete et cum decentia familiae misit ad Johanem, regem Bohemiae, ut unam de suis sororibus velit pro coniuge sibi dare. Hac legatione amicabiliter suscepta Johannes, rex Bohemiae, certis nuntiis sorores suas de Lucelburgensi evocat comitia (comitatu) quarum maior vocabatur Maria, iunior vero Beatrix proprio nomine est vocata. Neutra harum puellarum attigit XIV. aetatis annum. Ad fratris itaque vocationem istae ambae virgines venerunt et XII. kal. Julii Pragam cum sua familia ingressae sunt. Quarto autem die post ipsarum adventum puellarum, cum rege et regina ad monasterium aulae regiae hac pariter venerunt. Debit enim tunc sollempniter peragi dies anniversarius fundatoris illius loci. Venerunt quoque illuc legati regis Hungariae et ut unam de suis sororibus eligant, liberam opinionem eis dedit. Stabant igitur Hungari in suis desideriiis exauditi, me praesete et vidente coram ambabus puellis, intendentes in illas mente tacita, oculis apertis facies delicatas istarum virginum diligenter inspiciunt, condiciones corporum discutunt, gressus describunt et quae sit eligilibior, sagaciter inquirunt. Tandem Beatricem iuniorem puellarum, sibi assignari postulant dominam Hungariae et reginam. Rex consentit et gratulatur: puella ad ecclesiam deducitur: et mox coram

¹⁾ A gróf Zichy-család okmánytára. Kiadja a magyar történelmi társulat II. k. 1872. 146. szám.

²⁾ Bel. Not. T. III. p. 473. Pray Ann R. H. P. II. p. 12. Katona: Hist. Crit. VIII. 381. l.

summo altari B. V. in aula regia Karolo Hungariae regi, sed absentī, ad manus comitum praesentium legitime desponsatur. Campana duplex pulsatur, et per conventum monachorum, qui omnes ibi aderant, Te Deum laudamus, altisonis vocibus decantatur. Nec longe post per nuncios sollemnes regis Karoli haec tenella puella in metis Moraviae et Hungariae reventer suscipitur et in Hungariam deducta, infra octavas B. Martini episcopi coronatur, statimque cum eadem vice nuptiarum festiva solemnitas per regem Hungariae celebratur.

Ha ezen okmányt a házasságkötés szempontjából elemezzük, ismét csak rá kell jönnünk az eljegyzés (desponsatio) házasságkötő erejére. Más házasságkötésre nem akadhatunk, mint arra, melyet az eljegyzés képvisel, mit házasságkötő voltában az egyáltalán nem bánthat, hogy meghatalmazottak által történő házasságkötés esete forog fenn. Hogy következnék különben az eljegyzés után (nec longe post) a hazavitel (in Hungariam deducta) s erre a koronázás. Jellemző, hogy ez a koronázás a lakodalmat (nuptiae) a gyors egymásutánban mégis csak megelőzi, a mely körülmény a legjobban mutatja, hogy nem a lakodalom alatt megy a házassági kötés végbe. Lakodalmát Beatrix, mint asszony üli, és pedig mint már meg is koronázott királyné.

Bátran állíthatni, hogy bizonyos jogfolytonosság szól az eljegyzés házasságkötő ereje mellett.

Érdekes e tekintetben megolvasni Zsigmond királynak 1435. évi mártius 13-án kelt ítélő levelét, melyben a király Garai János özvegye Hedvig és Szécsenyi Konyafi Simon fia Miklós által elkövetett több rendbeli büntény felett ítél:

..... ante omnes quaerulantes alios fidelis noster magnificus et egregius vir Nicolaus filius condam Johannis magni de pelsewez alias tavernicorum nostrorum magistri ex parte una in conspectu nostro humotenus provolutus in eo quomodo domina Hedvigis vocata relicta Johannis filij olim Nicolai de Gara senioris filiam suam Katharina vocatam sibi scilicet Nicolai querulanti fidevinculatam et per subarracionis solennitatem desponsatam cuidam Teutonico contra huiusmodi subarracionis et desponsationis vinculum illegitimo eiusdem connubio

more meretricio preter omnem consensum et voluntatem ipsius Nicolai de pelsewcz pertractandam et dehonestandam multum impie tradidisset in ipsius maritalis copule scandalum et ignominiam valde grandem ¹⁾).

Az ítélet igen keményen ütött ki. Igaz, hogy az anya nem csak a leányával sáfárokodott rosszul, de büntársával Széchenyi Kónyafy Miklóssal együtt a férjét is eltette láb alól, de a büntetés kiszabásánál a »concubinalis tradicio puelle Katharine« külön is kiemeltetik. Az anya javait veszti, s örökös fogságra a moesói bánnak adatik át. A panasz idézett szavai után semmi kétség sem lehet a felől, hogy az eljegyzés, mint házasságkötő eljegyzés értetik.

Messze elvezetne, ha itt az eljegyzés házasságkötő erejére nézve minden okmányt fel akarnánk használni. Inkább azon idők tanuságai mellett maradok, mely időkben a reformatió hazánkban már meg volt.

Az 1539. évből egy igen érdekes verses emlékünkhöz maradt fenn ily czim alatt: *Historia Regis Volter*, melynek szerzője tudvalevőleg Istvánffy Pál. Ennek a költeménynek a következő része köti le figyelmünket:

»El bémenjünk ketten! — az Volter azt mondja —
Grizeldiszt nevére előtted megkérjük
Násznepe megállá ketten bemenének,
Leánynyal akkoron így beszélének:

»Atyád is akarja, légy én jegyesem
Ez napságtól fogva asszony-feleségem ²⁾

.
.

Ime az eljegyzés házasságkötő ereje versben megmutatva, kifejezve. Légy az én jegyesem mondja Volter, ami annyit jelent, mint: asszony-feleségem. A nő az eljegyzés által asszonnyá lesz. Hogy ez aztán meg is történik, az egész históriás ének bizonyítja. Már az eljegyzésre való előkészület úgy történik, hogy mindjárt házasságkötésnek kell történni, ami hogy az eljegyzés által létesül, bizonyítja az idézett hely, meg

¹⁾ Hazai okmánytár. Kiadják Ipolyi Arnold, Nagy Imre és Vég-helyi Dezső. VII. k. 455. l.

²⁾ Régi magyar költők tára. A m. t. akad. megbízásából közzé teszi Szilády Áron II. k. 1527—1546. Budapest, 1880. 33. l.

az, hogy az eljegyzés megtörténtével az asszony haza is vitetik. Az eljegyzési ügyleten kívül nincs is más ügylet, mit házasságkötésre lehetne magyarázni.

Magának a nőnek átvétele a következő módon történik:

Egy drága koszorút Volter kivett vala,
Kit az végre nem most csináltatott vala,
Grizeldiszt így abban hozzá vötte vala,
Szép öltözött lóra felültette vala.

Ezen vers Széll Farkas kéziratában így szól, ami inkább az eljegyzés elismétlésére mutat:

Egy drága szép gyűrűt Volter ki vett vala,
Kit az végre nem most csináltatott vala,
Grizeldiszt ott azzal jegybe vette vala,
Szép öltözet lóra felöltettek vala«¹⁾.

Az asszony-feleségem szót Szilády Áron (i. m. 395. l.) az »asszony-házás« szóval egybevetve, azt mondja, hogy az asszony-feleségem szokottabb. Én azt hiszem, hogy mindegyik mást-mást jelent. Az asszony-házás szót Istvánffy ott használja, midőn az asszony már Volter házában él. (i. m. 52. l.) Ma is akkor mondjuk az asszonyt igazán házás asszonymak, mikor az asszony férje házában él. Az asszony-feleségem kevesebbet jelent, ha ezt a szót az asszony-házashoz akarjuk viszonyítani.

Annyi azonban kétségtelen, hogy az eljegyzés által már maga a házassági kötés jó létre. A házasság ezen félig kész állapotában legjobban a leányasszony szó van helyén, a mely erre a bizonyos átmeneti állapotra a legjobban illik. A mily jogosult a leányasszony szava, ép oly jogosult oly eljegyzési fogalom, melynek házasságkötő ereje van. A magyar szólások az eljegyzés házasságkötő ereje mellett tanuskodnak. Istvánffy Volterje is e mellett bizonyít, habár tárgya külföldi.

Hogy a feldolgozás mennyire magyar, erről a legjobban meggyőződhetni, ha Petrarca latin prózában írott szövegét, melyet Szilády Áron közöl (386. l.) a magyar zamatú költői munkával összevetjük. Ez a költői munka reánk nézve annyi-

¹⁾ Széll Farkas: Egy XVI. századbéli codex historiás énekei. Századok 1884. évi VII. füzet,

val becsesebb, mert szerzője joggal foglalkozó ember volt. Így a munkájából a jogi következtetéseket is bátrabban lehet szöni.

Tinódy Sebestyén (1540—1555.) Zsigmond király és császár verses krónikájában, midőn Nagy Lajos leányának Máriának megkoronázásáról szól, ki Zsigmondnak volt eljegyezve, a következőket mondja :

Igen hamar Máriát koronázzák
Ugyan jegyben ötet szépen asszonylák ¹⁾

.....

Mintha bizony a költőnek az asszonyi czim ellen alapos kifogása volna. Pedig a verses krónika — amint benne az események tovább füződnek — a költő felfogásában is az eljegyzés házasságkötő erejére vall. Mert hogyan történnék különben az, hogy Zsigmond egyszerre mint férj jelentkezik anélkül, hogy ő és Mária külön házassági kötést tennének. Pedig erre — ha nem az eljegyzés lett volna a házassági kötés — szükség lett volna s ami ha megtörténik, ezt a krónikás a dolgok egymásutánjában nem mulasztotta volna el elmondani azon részletezés mellett, mely az elbeszélésben Mária és Zsigmond összejövetelére fordítottatik. Bizony mikor ez az összejövetel megtörténik, Zsigmond már mint férj szerepel. Mária Zsigmondot egyszerre csak így mutatja be :

Zsigmond uramat férjemet látjátok
Kit atyám Lajos király jól tudjátok,
Hagya holta után hogy uraljátok,
Velem öszve ötet koronázzátok.

A krónika igazolja, hogy miért asszonyolták Máriát már akkor, mikor királylyá koronázták, akkor, a mikor még csak eljegyezve volt, mátká volt. Az asszony czím meg is illette s nem is: a leányasszonyt.

Az átmeneti állapotban, mit a leányasszony szava igen jól fejez ki, a kifejezések ingadozók. Így a Zsigmond király verses krónikájában a következő hely fordul elő, melyben a már csak haza adni való nő hajadonnak neveztetik :

¹⁾ Régi magyar költők tára III. k. Budapest, 1881. 321. l.

Hamar Garai zsoldot hirdettete,
 Sok jó vitézeket begyűjtete,
 Menyegzőre készüle azt tetteté
 Egy hajadon lányát haza vitetné.

Az eljegyzés házasságkötő erejére nézve semmi kétséget sem enged érvényesülni azon leírás, melyet közel esőleg azon időhöz, midőn Sylvánus élt, Báró Apor Péter írt. »A régi erdélyiek lakodalmiról és házasságáról.«

»Menjünk már a házasságra és lakodalmára. Mikor valamely ifju legény meg akart házasodni, elsőbben, mint most is, a leánynak az apját, anyját megjártatták alattomban, hogy van-e kedvek leányokat azon ifju legénynek adni vagy nincsen; ha volt kedvek, napot tettenek, hogy mely nap menjen az ifju legény leányt nézni. A rendelt napra az ifju legény mentől tisztességesebben lehetett, elment, de kivált az urfiak az oda fel leírt czifra lovakon s öltözetben, rendszerint mindenkor vacsorára ment az leánynéző; azt ott jó szívvvel látták, asztalnál az legényt és az leányt egymás elleniben ültették szemben; erősen ittak vacsora után éjjelig s tovább is tánczoltanak; az ifju legénynek az szolgáját is mentől jobb szívvvel lehetett úgy látták. Megvirradván, a leánynéző elbúcsúzáván, elment. Nem értem, de hallottam régi emberektől, hogy régen olyan szokás is volt, az mely most is az közrend között megtartatik, hogy az leánynézés után az leány apja két atyafiát elküldötte az legény házához, azok háztűz-látóknak hivattattak, azokat is az legény cselédestől jó szívvvel látta, megitatta, tánczoltatta; mikor azok visszatértenek, az legény leánykérőket küldött, ha az leányt oda igérték még megjelentette mikor megyen oda kézfogásra; azon az nap elment. Vacsora előtt az leányt ebédlőpalotában kihozták, ott lévén az atyafiaiban sokan, úgy az leány atyafiaiban is sokan; azután az legény az környülállóknak térdet hajtott, czifrán kardosan, lódingósan az leányhoz ment és mintha kézfogással az következő házasságra kötelezték volna magokat, az legény szép gyengén az kezeinek első ujjai végével megütötte az leányasszony keze ujjainak végit. De minek előtte az kézfogásra kivitték volna az leányt, úgy akkor is mikor kérétték, megkérötte az apja s az anyja, hogy vagyon-e kedve ahoz az legényhez való menetelre az leányoknak, és ha mondotta,

hogyan, úgy ígérték oda, vagy úgy vitték ki az kézfogásra. Az kézfogás után az leányt megint bevitték az apja vagy anyja házában, s ott megállott, azután az legény két atyafiától az jegyes-gyűrűt beküldötte, azt az leány elvette, akkor az leánynak valamelyik atyafia egy gazdag skófiummal varrott keszkenyőre vagy az, kitől mint tölt ki, olyan keszkenyőre mentől tisztességesebb gyűrűt akasztván, az legénynek ugyan azoktól, kik az leány gyűrűit bevitték volt, kiküldötte, azt az legény elvén rendszerint az legény újolag beküldötte két atyafiat, és az leányt hűtre kikérte; akkor megint az apja s az anyja s az atyafiai az leányt kihozták, rendet állottak. Az asztalon tisztességes szőnyeg volt, az asztal eleiben is az földre szőnyeget terítettek, az pap elé állott, háttal az asztal felé, arczczal az nép felé; előment az ifju legény, az szőnyegre állott, az leányt is elévezette valamelyik asszony atyafia, és az pap ott megeskete őket. Vége lévén az hűtlésnek, az leányt megint bevitték. Az szőnyeg, melyen az mátkások állottanak s megesküttek, az papé volt, azonkívül mind az legény mind az leány apja jól megajándékozta. Azonban asztalt terítettek, az étket elhozták, az leányt asztalhoz kihozták, megint az legénnyel szemben ültették, vacsorán vigan laktak, vacsora után éjfélig s tovább is táncoltak.

Reggel felkelvén az legény, ha nagy ember gyermeke volt, az mátkájának száz aranyat küldött, vagy az, kinek mint volt tehetsége, annyit küldött; rendszerént az öreg asszonyt és az leány apjának az cselédeinek az eleit megajándékozta; azzal az leány apjától, anyjától és az leánytól elbúcsúzott; akkor elment. Az mig penig mátkások voltak, az leány az mátkáját bátyjának hitta, az legény penig az leányt hugának, úgy is irtanak levelet egymásnak.

Mikor osztán az legény haza ment, ha apja, anyja volt, azokkal beszélt, ha szülői nem voltak penig az atyafiaival az dolgot közölte, az lakodalomnak napot rendeltének; az mely napot az leány apjának megizentének, azon napra az leány apja lakodalomhoz készült. Az ifju legény, hogy azon napra elérjen, elindult, mindenütt az előtt az hol mentenek, szállást szereztetett, oda bort, vágó marhát, szénát, zabot, egy szóval mindent szállíttatott, hogy mind jövet s mind menet, mind

ebéden s mind vacsorán, valamig az leányos házhoz mentenek és onnét vissza az legény házához bőven megérjék vele, mert menet jövet mindenkor vigan voltak.

Az legény rendszerént az közelebb való atyafiai közül hivott magának násznagyot, nyoszolóasszonyt, vőfélyt és kis nyoszolóleányt vagy ha olyan atyafiai közül nem volt, valami nagy urat kért, hogy vállalja fel magára az násznagyságot, úgy az több említett tisztességekre alkalmas személyeket kért. Az legénynek főuri gazdája volt, az ki az uton az viczegazdának az szükséges dolgokról parancsolt; az lakodalom előtt való nap az lakodalmas házhoz való közelebbik faluban megszállott, ott reggel felestökömöt ettenek, elküldöttek, hogy mikor készen lesznek az leányos háznál, tudósítsák az nász népit; mert az vőlegény nyel feles úr, úrfi, asszony, kisasszony ment, kivált az atyafiai, de másféle urak, úrfiak stb. azokat a kisérőket násznépinek hitták. Mikor megizenték, hogy készen vadnak, egész násznépivel megindultak

. Mikor osztán az sziu vág palota eleiben érkeztenek, melyben az lakodalom volt, az hintóból leszállottanak, az lovasok penig az lovakról, akkor az násznagy megvárta az noszolóasszonyt. Legelőször azért ment bé az lakadalmas helyre az násznagy, utána az vőlegény, az után az vőfély, azokat egynéhányan kísérték, azután ment az noszolóasszony, utána mindnyárt az noszoló-kisasszony, az násznagy, vőfély és vőlegény; az leány apja vendéginek (azok mind rendet állván) legelsőbben az férfiaknak mind kezeket fogtak, azok után noszoló-asszony és kis noszoló szintén úgy kezeket fogták; hasonló renddel fogták másodszor kezeket az asszonyoknak és leányoknak. Az kézfogás elmulván, az násznagy előállott és az örömatyát és örömanyát (mert az menyasszony szülőit akkor úgy nevezték) egész hazát és vendégit válogatott szép bőv szóval köszöntötte és feláldotta, melyre az örömatyák nevel az fő-gazda válogatott szép szókkal megfelelt, és az násznagyot, vőlegényt, vőfélyt és az egész háznépit feláldotta; azután az násznagy emlékeztette az örömatyát, az előtt való időben megigérték volt az vőlegénynek leányokat, azért haza kérte a vőlegénynek, de azt hosszas bőv szóval; akkor a fő-gazda valami tisztességes uri tréfát igyekezett az násznagyon,

völegényen ejteni, melyet az násznagy is azonképen igyekezett visszaadni; azután szép hosszas beszéddel az örömatya s anya képiben az leányt kiadta, azután az egész násznépivel ebédre marasztotta.

Mikor osztán asztalnál mind az völegény, mind az örömatya s anya vendégei jóllaktanak, és az gyümölcsset elszedték, asztaltól felköltének, az asztalokat az palotából vagy szinből kihordották, az fő-gazda szép czeremóniákkal, térdhajtásokkal tánczot kezdett osztani. Az első tánczot járták az násznagy az nyoszolyó-asszonynyal. Mikor ezek hármat tánczoltanak volna, az második táncz volt az örömatya táncza, az ki tánczolt az örömanóval, utána, ha több gyermei voltak, még két pár gyermekei, ha azok nem voltak, az közelébb való két pár atyafiai; azután rendre tánczoltanak. Következett azután az lengyel változó, némelykor az egeres és süveges tánczok, azokat követte a lapoczkás táncz, az lapoczkás táncz után volt még két-három táncz. De azonban az menyasszonyt egy külön házban bévítették, ott ujonnan tiszta fejér köntösben felöltöztették, vagy ha azelőtt fejér köntösben volt, rendszerint zöldben noha más szinben is láttam (mert vedd eszedben, mikor az menyasszonyt kihozták és az vőfély az ajándékokat bemutatta, más köntösben volt, mikor asztalhoz kihozták más rendbéli köntösben hozták ki, mikor elkapták, harmadik rendbéli köntösben öltöztették fel és így az menyasszony lakodalma napján három rendbéli külön-különbféle öltözetben volt) az haját a fonadékból kifonták, azt szélyesen az hátán leeresztették, fényes keskeny pántlikával közben felcizfráztván, de azt is hosszasan lebocsáttván. Azelőtt jóféle gyöngyös, köves korona koszorú volt a fejiben, de most virágból kötött koszorút tettek az fejiben és úgy felöltöztetvén, ujolag az palotára vagy szinben kihozták. Kihozván az hegedűsök csakhamar vonni kezdték az menyasszony tánczát, mikor azt elkezdették vonni, az menyasszonyt osztották az násznagnak, ki is kettőt-hármat kerülvén véle, kezét fogva oda vitte az hol az menyasszony apja, anyja, atyafiai állottanak, azoktól elbúcsúztatta. Sokszor úgy is csináltatott, hogy nem akkor búcsúztatta el az násznagy az menyasszonyt, hanem harmadnapján, mikor az egész nász népe elakart indulni (vedd eszedben itt azt is, hogy az meny-

asszony lakodalma első napján semmit sem tánczolt, elment ugyan azzal, kinek osztatott, de csak sétált). Mikor pedig az násznagy búcsúztatta az lakodalom napján az apjától, anyjától az menyasszonyt, az menyasszony akkor az apja s az anyja előtt térdre esett és legelsőbben az apja és azután anyja lábaihoz borult, és az násznagy az apjától és anyjától elbúcsúztatta, megköszöntetvén véle az többi között, hogy atyai és anyai képen felnevelték s gondját viselték, s most is tisztességesen férjnek adták; a val az menyasszony apjának, anyjának kezeit s némelykor az lábait is megcsókolta, az apja s az anyja is az leányokat megcsókolták. Azután az násznagy az menyasszonyt az vőfély kezeire adta, az vőfély egyet került véle, azonban eleibe állottak rendszerint hat forgós ifju legények, kinek-kinek egy nagy égő szövétnek a keziben, azok a vőfély előtt, de az vőfély után is egynehány pár tánczolt, az vőfély után pedig mindjárt volt az nyoszolyó asszony, a kis nyoszolyó kisasszony kezeit fogván, még három pár tánczot jártanak. Mikor a harmadik tánczot járták volna, jel adatván az szövétnekes ifiak az ajtó felé kezdettenek nagy hamarsággal csaknem futva menni, az vőfély az menyasszonyt utánok vezette, az vőfély s menyasszony után kísérve mentenek az nyoszolyóasszony kezit fogván az nyoszolyó kisasszonynak, az menyasszonyt az vőlegény hálózataiba bevitték, s az vőlegénynek az vőfély presentálta, feláldván őket szép áldásokkal azután az vőfély az kardját kivonta, és karddal a menyasszony fejéről az koszorút lemetsette és az kardja markolatjáig lebocsájtotta, mezitelen lévén az kard (az azért volt, hogy emlékezzék meg az menyasszony, hogy mivel szüzességének jegyét az koszorút karddal veszik le, úgy viselje magát az szent házasságban, hogy ha azt megmocskolja, kard leszen az fején), azután a vőfély jóéjszakát vett az új házasoktól és az nyoszolyó-kisasszonynak kezit fogván mezitelen karddal az koszorút a kardban lévén és az szenvedék hordozók előttte menvén az lakodalmas helyre visszament. Az nyoszolyóasszony az menyasszonyt levetkeztette, az vőfély pedig az nyoszolyó-kisasszonnyal hármát-négyet fordúlt, azután az kardból az koszorút az földre vetette és azt négygyé vágta, jelentvén, hogy már vége vagyon az menyasszony leányságának; az után egymástól jó éjszakát vettek. De mind az leány-

kapás, mind az álomra menés rendszerint hajnal felé volt; ha pedig álgjú taraczk vagy szakállas volt, mikor az menyasszonyt kapták a vőlegényhez, erőssen lőttenek,

Megviradván pedig, mikor gondolta az noszolyó-asszony, hogy az új házasok felköltek, bément, az új menyecskét felöltöztette abban az öltözetben, az melyeket oda fel irék, hogy az vőlegény küldett ajándékban, az fejét pedig pártával és igen szép orientalis gyöngyökből köves főkötőben csinálták be. Az régi magyarok az uj asszonyt azért nevezték menyecskének, hogy az jó feleség olyan mint egy kis meny vagy menyecske, az minthogy az gonosz asszony bizony igen nagy pokol és gehenna, felöltöztetvén legelsőben az férfinék megmutatta, azután az apjához és anyjához bévitte, akkor az uj asszony szüleinek kezeit megcsókolta. Minekelőtte pedig felköltenek, az muzsikások az vőlegénynek és menyasszonynak, násznagynak, vőfélynék, noszolyó-asszonynak, kis-noszolyónak, másoknak is, az hová érkeztek, hajnalnótát vontanak.

Már most másodnapján nem nevezték tovább vőlegénynek és menyasszonynak őket, hanem ujházásoknak, úgy is ittanak egésségekért; az násznagy, vőfély, noszolyó-asszony, kis-noszolyó nevek megmaradtanak mindaddig, az míg az új menyecskét hazavitték az férfi házához, és ott is az míg a lakodalom egészen véghez ment ¹⁾.

Ha catholica volt az új asszony, azt másod napján beavatták.«

A ki ezt a leírást figyelmesen megolvassa, az előtt a jogi mozzanatok önmagoktól fel fognak tűnni. Mindazáltal egy-két jegyzést el nem mulaszthatok.

Első dolog, hogy a házasságkötés jogi mozzanatát felismerjük, a mi a gyűrűváltási hitlésben rejlik. Más hitlés nincs az egész leírás során, a mely külső körülmény már magában is azt mutatja, hogy a gyűrűváltási hitlés alatt megy végbe a házasságkötés. Ezt megelőzőleg csak az történik, hogy a legény a leányasszony kezit érinti, mintha kézfogással az következendő házasságra kötelezték volna magokat. Csak ez az egy mozzanat

¹⁾ Arra mutat, hogy a házasság valójában létesültnék addig nem is tekintetett, míg a férfi és nő a szó szoros értelmében nem lettek egygyé.

az, mit sponsalia de futuro-ra lehetne magyarázni, de ez is jelentőségét veszti, ha a gyors egymásutánat tekintjük, melyben a házassági kötés következik. Ennek csak előjátéka az egész, mi inkább arra mutat, hogy a házassági kötés nincs ép egy aktusba beleszorítva.

A másik főmozzanat a hazavitel dolga, az hogy a házasságkötéssel még nem kapja meg a legény a leányasszonyt. Ez által igen szépen fejeződik ki a sponsalia de praesenti jellemző tulajdonsága s az hogy a házasságkötés miért nevezetik eljegyzésnek. Természetes, hogy a hazavitel előtt a leányt haza kéri s ennél házassági ígéretre történik hivatkozás. Mintha itt egy új szerződéssel lenne dolgunk annak bizonyoságaúl, hogy a házassági kötésben még nem végeztetett el minden, a mi a házasság létesülésére tartozik. Ezt a házasságkötési fogalom taglalása után méltányolni fogjuk tudni, valamint azt is, hogy a feleség az asszonyi címet teljes joggal attól kezdve viseli, mikor már férj és feleség testileg is egygyé lettek. A míg ez be nem következik, egymást testvéreknek tekintik és szólítják.

Sylvanus munkájának megjelenésével majdnem egy időre esik Bethlen István gróf második házassági kötése, melyről önéletrírásában a következők foglaltatnak, s melyek az eddig elmondottak után önmagokat magyarázzák.

»Rhédei Istvánné az első feleségemnek is igen jó embere . . . sok beszéd után monda: Édes uram kegyelmed így nem élhet. Jó feleséged volt, a belső dologra való gondviseléshez nem szoktál, kárba megyen mindened. A kisasszonyt is hol s ki neveli? stb. Én mondtam: Én ezeket mind értem, de kit vegyek el és mikor? . . . mert hiszen öt hete a miulta a feleségem meg holt, az asszonyok megégetnek, ha olyan jó ritka feleséget olyan hamar elfelejtem. Mondá: hiszen a hazavitel a becsületre nézve haladhat csak a kötelesség (értsd vinculum matrimonii) titkon lenne bizonyos; néha az ilyenben a késedelem veszélyes; másoknak is vagyon szükségök feleségre, gombaszedőnek tőkén a szeme. Úgylehet épen azt rántják fel, a ki kegyelmednek legjobb volna. . . No lássuk hát kit? Miután abban állapodtak meg, hogy a Telekieknél lévő

Julia legyen a Bethlen felesége, evvel ezt közlik, ki egyezését is adja. A házasságkötés következően iratik le:

»A feljebb említett conclusum szerint, én azt titokban akartam tartani a tavaszig, de egyszer hallom mindenfelül, hogy a gyűrűváltási hitlés, a ki tudja mi eltávoztatására, legyen meg, az hazavitel haladjon bár; sok más nagy oka is volt már akkor a sietésnek, melyet csak az öcsém s én tudtunk, de kitennem nem szükséges, noha tisztességes. Az hazahozást pedig ezek siettették, s 1-ma februarii lévén a hitlés a Teleky maga házában sok úri és főrendek jelenlétében a püspök Honti István által.

Már a hitlés is publice meglévén a fejedelemtől fogva a szemétbíróig mindennek, férfi és asszonynak nyelvén vagyok; én és jóakaróim úgy találák, ennek már mindegy a büzi, talán jobb azt a melegágyban kelve együtt szenvedni, mintsem a hidegben külön-külön; jobb leszen csak hazahozni. . . . Egy hétig voltunk mátkások. Mentem egyszer látogatni. . . . Búcsúzáskor volt az első csókváltásunk. Az asszony, mint keresztény jó atyafi szivesen örült szegény árva atyafiának szerencséjén, mint a kit azelőtt is öcsémasszony névvel szólított. De nem tudom, mi az ördög vitte Teleky fülibe, hogy Pernyesziné által vettem én a leány megegyezését. . . . Megis izené: hoznám el, ha kell, majd úgy segéllje, a szállásomra küldi. . . . Rhédey Istváunné és Pernyesziné az én üveges hintómon a szállásomra hozzák Juliát és 8 februarii anno 1686. tevék ugyan ők fejébe a kontyot szokott stylussal élvén: tedd fel a kontyot, vedd fel a gondot. De hogy az estére térjek. Minthogy a főrenden lévő mennyasszonyok az asztalnál enni nem szoktak, enni adaté; osztán a két asszony elmenvén, térden állva imádkozánk az istennek a mint tudánk, és ugy fekvénk le és kelénk a mi jó Istenünk neviben az említett 8-va februarii, kiért hála legyen a házasságot még a paradicsomban szerző istennek.«

Látjuk, hogy mindeddig, a magyar jogéletben azon eljegyzés szerepel, mely már házasságkötés. Sylvanus más eljegyzést nem is ismer. A jogéletnek gyakorlati voltában más eljegyzésre szüksége nem is lehetett. Az egyfajta eljegyzés, a mit ismertek, még úgy sem játszotta a nőt a férfi kezére. A házasságkötő eljegyzés daczára is várakozni kellett. Ezt a várakozást megtoldani avval, hogy a házasságkötő eljegyzés ele-

jébe még házassággkötő erővel nem bíró eljegyzést tesznek, ez már a várakozások túlszigázása lett volna. Ilyen mesterséges úton a házasságba való bejutást megnehezíteni, a házasság intézményének nem növelésére, de apasztására szolgált volna. És aztán a régiek az első jogi mozzanattal bíró lépést annak a jogi intézménynek keretébe egész szorosan beillesztették, melyből nincs egy könnyen visszalépés. A mint a jog vidékére lépünk, az ő felfogásuk szerint a próbálgatások határa megszűnt. Ennek a felfogásnak voltak az idő erkölcsi megfelelői, aminek a jogi tételek csak szolgálatában állanak. Mi szükség van ekkor az eljegyzést megelőző eljegyzésre. Az ilyen eljegyzést (*desponsatio legalis*) a kor szokásai és erkölcsi nem tették kívánatossá. A házassággkötő eljegyzéssel (*desponsatio canonica*) teljesen beérték. A kettő közötti különbségtételnek inkább csak *doctrinalis* beceje volt¹⁾.

Tagadhatlan ugyan, hogy a magyar jogi történetben a kétfajta eljegyzés vagyis a *sponsalia de futuro* és a *sponsalia de praesenti* közötti különbség nyomaira akadhatunk. Ez a különbségtetés a *doctrinába* elég korán befészkelte magát s hozzánk is elhatott. Csak hogy természetesen nálunk a római jog talaja hibázott, ami egészen megmagyarázhatóvá teszi azon körülményt, hogy a hatás csak elkésve jelentkezik s igen szórványosan észlelhető. Aránytalanul több eset szól a mellett hogy az eljegyzés valóságos házassággkötés, mint a mellett, hogy *sponsalia de futuro-ra* értetik, magyaráztatik. Ez utóbbi kifejezés okmányainkban alig is lelhető fel. Itt-ott csak azt észlelhetjük, hogy az eljegyzésre a használt szó az értelem megerősítésére a *sponsalia de praesenti*. Igy 1333-ból van arra szóló okmányunk, melyben házassággkötés mint *sponsalia de praesenti* szerepel: *Nos Capitulum Varadiensis ad universorum notitiam volumus pervenire, quod . . . inter Albertum civem castri novi montis Pestiensis ab una parte et dominam Elisabeth relictam comitis condam Tyse . . . ex altera sponsalia per verba de praesenti fuissent contracta . . .* Ilyenre példa már

¹⁾ A kettő között eleinte *desponsatio legalis* és *desponsatio canonica* elnevezéssel tették meg a különbséget. Később a *sponsalia per verba de futuro* és a *sponsalia per verba de praesenti* megjelölések járták, s innét a rövidítések: *sponsalia de futuro* és *sponsalia de praesenti*.

1319-ből is van a Tamás esztergomi érsek előtt felvett okmány szerint, melyben Cordus Miklós fia János az Aba nemzetségből való Maschard fia ellen, hat falu iránt folyamatban tett keresetétől eláll. De a szórványosan előforduló példák is csak azt mutatják, hogy a sponsalia de futuro mint lehető ellentét, mint a sponsalia de praesenti lehető ellentéte jönnek számba, ami még egyáltalán nem tanúsítja azt, hogy a kétféle eljegyzés a gyakorlati jogéletet áthatotta volna.

Eziránt Verbőczy hármaskönyvéből is meríthetünk meggyőződést. Verbőczy, a magyar jogi élet valóságos léteményese csak egyfajta eljegyzést (desponsatio) ismer s természetesen csak azt, mely házassági kötést jelent. A hármaskönyvből nem lehet a kétféle eljegyzést kiböngészni. Pedig a hármaskönyv szerzője a kánoni jognak kétségen kívül alapos ismerője volt, a miről munkája nem egy helyen tesz tanuságot. Az ő előtte minden esetre tudva volt, hogy a doctrina kétféle eljegyzést ismer, s hogy ezek között minő különbséget tesz. Erről abból az adománylevélből, melyet már idéztünk s melyben Verbőczy a közvetlen érdekelt fél, az adományos szerepét játsza, minden kételyt kizárólag meggyőződhetünk.

Az igen érdekes okirat, melyet már Horváth István közölt, az eladományozásra nézve a következőket mondja ¹⁾:

Wladislaus Dei gratia Rex Hungariae et Bohemiae etc. fidelibus nostris Capitulo Ecclesiae Sancti Stephani Protho Martyris de Promontorio Varadiensi salutem et gratiam. Cum nos attentis et consideratis fidelitate et fidelium servitiorum praeclaris meritis fidelis nostri Egregii Magistrii Stephani de Werbewecz Iudicis Curiae nostrae et Partium Regni nostri Transylvanarum Prototonarii, quae ipse sacrae imprimis huius Regni nostri Hungariae Coronae et dein Maiestati nostrae pro locorum et temporum varietate cum summa semper fidelitatis constantia exhibuit et impendit, universa et Bona et quaelibet Iura Possessionaria Nobilis Francisci Jákó de Hodos ubilibet et in quibuscunque Comitibus prae-

¹⁾ Horváth: Verbőczy István emlékezete II. k. Pesten 160. s követk. lap.

dicti Regni nostri Hungariae existentia et adiacentia ac quocumque nomine vocitata, quae ex eo quod licet idem Franciscus Jákó superioribus annis Nobilem Puellam Catherinam, filiam Egregii condam Thomae de Arthand ritu Sacro Sanctae Romanae Ecclesiae reali fide praestita atque deposita per verba de praesenti legitimam pro se desponsaverit in consortem, tamen diebus istis novissimis ipse idem Franciscus Jákó salutis et honoris sui immemor contra huiusmodi suum Iusiurandum cum alia quadam puella, similiter Catharina nominata, filia videlicet Nobilis Antonii de Parlagh praetensum quoddam Iuramento similiter mediante contraxisset matrimonium, ipsumque etiam Nuptiarum solemnitate et copula carnali consummare non veritus neque erubescens, fidefragium, poenamque periurii per hoc manifeste incurrisset, ex eoque ad collationem Maiestatis nostrae, tamquam Bona et Iura Possessionaria periuri et fidefragi hominis iuxta antiquam et approbatam huius Regni Nostri Hungariae consuetudinem rite et legitime devoluta esse perhibentur et redacta, simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet memorato Magistro Stephano de Werbewcz suisque heredibus et posteritatibus univervis vigore aliarum Literarum nostrarum Donationalium superinde confectarum in perpetuum contulerimus, velimusque eundem in Dominium eorundem per nostrum et vestrum homines introduci.

Látni való, hogy Verbőczy, ha akarta, mennyire ki tudta fejezni azt, amit mondani akart. Kétségen kívül elejét kellett annak venni, hogy a jószágvesztett felek az eljegyzést házassági frigyet (vinculum matrimonii) alapító mivoltában kétségessé tehessék. E miatt a körülírás per verba de praesenti szavak által kifejezve, mi egészen jól megmutatja, hogy Verbőczy a különbséget sponsalia de praesenti és futuro között jól ismerte. Ezen ismeretének felhasználására az adott esetben szinte rá volt utalva, ha figyelembe vesszük azt a tanítását, melyet a hitszegés büntetéséről írt volt.

A hármaskönyv (II. 80. §. 6.) kétféle hamis esküvést (perjurium) ismer. A tulajdonképi hamis esküvést (mendacium

juramento firmatum) és a hitszegést (transgressio liciti juramenti), mely utóbbi nem büntettetik mindig avval, hogy az illető becsstelenné lesz s javait veszti. Az ilyen büntetés csak ki nem menthető hitszegésekre áll.

Ezt az elvet alkalmazva a kérdéses esetre, más az eset, ha olyan eljegyzésre adott hit szeptetik meg, a mely nem házasságkötés és más az eset, ha olyan eljegyzésre adott hit szeptetik meg, a mely már házasságkötés. Ha ez utóbbi az eset, Jákó Ferencz javai menthetlenül veszve vannak. Legfeljebb az el nem hált házasságra adott pápai felmentéssel (dispensatio) igazolhatta volna magát abban, hogy újra házasodott. Erre a házasodásra azonban csak úgy került a sor, hogy kettős házasság állott elő, mi ma is súlyos büntett. Az eset olyan lehetett, hogy a bünös félnek nagyon érdekében állhatott az eljegyzést házasságkötő erő nélkülének (sponsalia de futuro) állítani. Ekkor már sok mentséggel állhatott volna elő. Tudjuk, hogy egy pusztá pactum de contrahendo milyen törékeny valami, különösen ha a házasságot illeti. Hogy a sok mentségnek elejét vegye, tehette azt Verbőczy, hogy az eljegyzést, mint olyat állította az előtérbe, mely per verba de praesenti kötött, tehát házasságkötés volt.

És ebben, bár a saját érdekéről volt szó, nem lehet Verbőczyt azzal vádolni, hogy a tényállást elferdítette volna. Az eljegyzés, melynek megszégéséről van szó, »ritu Sacro Sanctae Romanae Ecclesiae reali fide praestita atque deposita per verba de praesenti« történtnek van feltüntetve akkor, midőn az, hogy az eljegyzés házasságkötés, szinte magától érthető volt, a miért is az eljegyzések közötti különbséget a hármaskönyv sem ismeri. Zsigmond király idézett ítéelő levele a Verbőczy-féle adomány jogosságát kétségen kívülé teszi. Azt egyenesen kizártnak tekintem, hogy Verbőczy az esetet sponsalia de futuroból sponsalia de praesentire magyarázta volna, midőn a kornak, melyben Verbőczy élt, legfeljebb az ellenkezőt lehetne a szemére vetni, tudniillik azt, hogy a sponsalia de praesentit sponsalia de futuro-ra kezdték magyarázgatni. Ha valamit, hát csak ennek az útját akarta Verbőczy az adott esetben elállani.

Ha sponsalia de futuro a gyakorlati életben elő fordultak is, ezt csak a népeletbe beható doctrina létesíthette, mely

az eljegyzés római fogalmát itt-ott érvényre juttathatta. Mint-ha csak ez játszanék a következő versszakban, mely Telamon nevü királyról, az ő egyetlen fiáról és egy Nestorcus furdős Chatarista nevü leányáról címzett 16. századbeli költői elbeszélésben foglaltatik:

Nekem el kell mennem látiátok az hadba
 Én ígiesem legien im az Katarista
 Ha sokat késném is mást ne választana
 Mert végre megh báná ha mást választana.

Sok egyebet kellene tudnunk, a mit nem tudunk, hogy el tudjuk dönteni azt, hogy itt mifajta eljegyzés szerepel. A megoldásnak a költeményben szereplő történet nem kedvez. Azt kellene látni, hogy mi történnék, ha Telamonnak hadból visszatérő fia Kataristát még életben találja. De Katarista már akkor a Xantus vizébe fojtva aluszsza örök álmát, midőn Telamon fia megérkezik. Nekünk jogászoknak, hogy ítélhessünk, nem az kellene, hogy Katarista után a jegyese a Xantus vizébe bele feküdjék, de az, hogy a jegyesek életében kerüljön kenyértörésre a dolog. Ilyen megoldás hiányában még az is reánk nehezedik, hogy a költői munka szerzőjét sem tudjuk. Igaz, hogy most már nem csak a British Muzeum bírja a költemény egy régi példányát, mert Széll Farkas keresgélésére egy másik példány is akadt, de ez sem derít fényt a szerző kilétére. Ha meg tudnók állapítani, hogy a munka szerzője protestáns volt, akkor Sylvanus tanítása a kérdéses versszak megoldására elég jó kulcs volna. A szerző protestáns létére feltehetnők, hogy ő abban a versszakban a maga protestáns felfogásának adott kifejezést. Ekkor aztán úgy állana a dolog, hogy nem tesz semmit, ha abban az eljegyzésben házasságkötés rejlik is. Még ekkor is érvényesülhet egy másik házasságkötő eljegyzés, mely ha elhátatik, az első fölébe kerekedik. Így aztán ha a versszakban házasságkötés játszik is, meg volna az értelme annak a mondásnak: mert végre megbánná, ha mást választana. Katholikus szerzővel a magyarázat terén nem boldogulhatnánk így. III. Sándor pápa még a 12. században eldöntötte, hogy a házasságkötő eljegyzést egy másik — ha ehhez testi elhálás járul is — le ne ronthassa. A versszak értelmének eldöntését akkorra kell hagynom, ha majd az irodalomtörténeti kutatások

segítségemre lesznek. Legyen bár azonban a versszak eljegyzés vagyis puzta pactum de contrahendo római értelemben, ez azon nem változtat, hogy a házassághoz eljegyzés volt a magyar jogélet rendes jelensége.

Az ismert népballada: Szilágyi és Hagymási ¹⁾ a magyar felfogást az eljegyzésről egészen jól tükrözteti vissza. A két magyar urfi — a mint a balladában neveztetnek — a császár foglyai. Őket a császár leánya azon feltétel alatt szabadítja ki, ha őt is elviszük magokkal Magyarországra. Meg is szöknek, útközben a császár őket követő táborával szerencsésen megvív-
nak. Mikor aztán arra kerül a sor, hogy kié legyen a leány:

Azonnal azt mondja nagy Szilágyi Miklós:

»Pajtásom, pajtásom kenyeres pajtásom!
Én neked bocsátom császár szép leányát
Mert van nekem otthon jegyesem gyűrűsöm;
Hüttel elköltözött hűtes feleségem!«

A népballada hiven fejezi ki azt, hogy a jegyes, gyűrűs már is annyi, mint a hites feleség. Sőt a szöveg szerint a gyűrűs és jegyes szavak is egyértékes kifejezések. E szerint nem lehetne azt mondani, hogy a gyűrűs és jegyes szavak ép úgy különböznek egymástól, mint a hogy egymástól az eljegyzés és házassághoz kötés különböznek. Verbóczynél (I. R. 100. cz.) sem kell arra súlyt fektetni, hogy subarrhatio és desponsatio mint külön szavak használtak. Az értelmük mindenesetre egyértékes. A gyűrűzést házassághoz kötő eljegyzésre magyarázom ezen versszakban is, mely Istenfő Zsuzsanna asszonynak históriája című költeményben foglaltatik ²⁾:

Joachim Zsuzsannát igen megkedvelé,
Igaz házasságra őtet megszereté,
Örök feleségül magának gyűrűzé,
Isten törvényében ő hozzája vivé.

Egy magyar hölgy levele 1586-ból (Bakits Anna Mátyás

¹⁾ Magyar népköltési gyűjtemény. Új folyam. A Kisfaludy társaság megbízásából szerkesztik és kiadják Arany László és Gyulai Pál. I. kötet. Pest. Az Athenaeum 1872. 158—161 lapok.

²⁾ Régi magyar költők tára. II. k. 81 l. Batizi András 1530—1546. XI. szám.

diáknak) már bizonyos különbséget tud tenni az elgyűrűzés és kézfogás vagyis eljegyzés között:

»Igy kellett hirtelenséggel választ adnunk Fáncsy uramnak és neki ígéré ő keme uram leányunkat Zsófiát; gyűrűt adtak egymásnak, még azért semmit sem végeztünk kézfogások felől, hanem most idejöttére halasztottuk Fáncsy uramnak 1).

Azonban ez a hely is az eljegyzés (kézfogás) házasságkötő ereje mellett bizonyít, sőt azt megerősíti. A gyűrűváltás belőle kiesett az által, hogy az előbb végeztetett, a mi azonban rá következő volt, annak más kifejezés nevezet alatt magának a házasságkötésnek kellett lenni.

Egyes esetekben bizonyos eltérések történhetek. Ilyenek bizonyíthatók lesznek, de ezen eltérések által az eljegyzés házasságkötő erejét tárgyazó tétel mit sem veszít.

Bakics Anna levele Mátyás diáknak (1588.):

»Az hol azt írja Kd, hogy sok főurak és főasszonyok voltak az Magdolna asszony menyegzőjén, de hogy csak kézfogásul volt a menyegző abban bizony nagy kárt tettek Magdolna asszonymak; mert a sok urak és asszonyok mind ajándékkal jöttek volna, kit én magam is bánom a szegény Magdolna asszony kárát 2).

Itt az, hogy a menyegző és kézfogó együtt szerepel (kézfogóul volt a menyegző) mutatja, hogy házasságkötés történt. A férjhezmenetel vagyis hazaadás nem történt meg s ebben esett kára Magdolnának.

A magyar jogéletnek az szabályszerint való jelensége, hogy az eljegyzés házasságkötő erővel bír.

Nem csoda, ha szerzőnk az eljegyzés házasságkötő volta mellett az eljegyzés felbontását nem egykönnyen engedi meg s a következő elvet állítja fel:

E dictis fixe concludendum videtur: Ita se habere causas repudii ad causas divortii, atque se habent sponsalia ad matrimonium consummatum: ac proinde causas repudii ad causas divortii multum accedere, de iisdem

1) Deák Farkas Magyar hölgyek levelei 1879. 41. l.

2) Deák Farkas i. m. 53. l.

participare imo tantum gradu ab illis differre; matrimonium ejum a sponsalibus seu matrimonio consummando tantum gradu differt. Igitur prout illud ita etiam hoc graves non nisi ob causas dissolvi potest et debet, ni ea quae Deus conjunxit homo separare praesumat. Decantatum Scholarum constat diverbium: Gradum non variare speciem.

Az itt vont párhuzam a repudium és divortium között az eljegyzés házassággötő voltából ered, mit szerző világosan ki is fejez. Az eljegyzés nem egyéb, mint a még el nem hált házasság. Az eljegyzés és házasság között szinte nincs fogalmi különbség. A species ugyanegy, csak a gradus különbözik, tehát csak fokozati különbség létezik. Már az eljegyzésre is rá illik szerző szerint az apostoli mondás: amit az isten összekötött, azt az ember ne válasza el. Világosabban nem is lehet az eljegyzés házassággötő ereje mellett érvelni.

Az eljegyzés házassággötő volta szempontjából állapítja meg szerzőnk az eljegyzést felbontó okokat, melyek a következők: 1) Infamia superveniens intolerabilis. 2) Desertio vel absentia sponsi vel sponsae malitiosa. 3) Quaestus. 4) Haeresis vel apostasia. Szerző említi ugyan még az errort is, a consensus illicitust és a cultus disparitást, de ezek nem tulajdonképi felbontási, hanem érvénytelenségi okok, miknél csak azt jegyezzük meg, hogy ez okok ép azok, melyek a házassággötést illetik. Az természetes, hogy az elhalt házasságot felbontó okok, egyben olyanok, melyek az eljegyzést is felbontják.

Az előadottak által szerzőnk tanítását az eljegyzés jobban mondva a házassággötési fogalom felől tisztázottnak látom. mire annyival inkább szükségünk volt, mert mai szemüvegen át nézve a felvetett kérdést, talán arra is hajlandók volnánk, hogy annak ne csak igazságát ne lássuk be, mit Szilágyi tanított, de még talán arra is hajlammal bírjunk, hogy öt fogalmak összehavaráásával vádoljuk.

Az elmondottak által annálkevésbé végeztünk hiába való munkát, mert az eljegyzést házassággötő mivoltában a katolikus egyház házassági jogában még mindig feltalálhatjuk.

Tudjuk, hogy a katolikus egyház házassági joga még mindig a középkori alapokon nyugszik. Ma sincs más katolikus házasságkötési fogalommal dolgunk, mint a minő házasságkötési fogalom a középkorban létezett, teszem akkor, midőn Kálmán király híres házasságkötési törvényét meghozta. A nagy tridenti reform (c. 1. Sess. XXIV. de ref. matr.) csak a házasságkötés formáját illette, de korántsem érintette a házasságkötés lényegét, belső természetét. A tridenti reform olyanféle mint a Kálmán törvénye, mi a legjobban megmutatja, hogy a formát illető reform a tridenti zsinaton is meg volt hozható anélkül, hogy az alatt az ősrégi házasságkötési fogalomnak változást kellett volna szenvedni. Kálmán törvénye a desponsatióról mint házasságkötésről szól, s azért mégis olyanféle formaságot szabott a házasság megkötésére mint a tridenti reform. Ha már most a tridenti reformból csak azt olvassuk ki, hogy a házasságkötés formájára szabott törvényt, az előszabott formás házasságkötésben csak annyi és nem több megy fogalmilag véghez, mint a mi a régi formátlan házasságkötésben vagyis az ősrégi desponsatióban, mit másképp sponsalia de praesentinek szokás nevezni.

Tagadhatatlan azonban, hogy a házasságkötési forma megszabása a jogi életre visszahatással volt annyiban, hogy a jogi életet arra készítette, hogy a római eredetű eljegyzést a házasságkötő eljegyzés elébe felvegye. Ennek oka az volt, hogy a házasságkötő eljegyzéskor nem volt szokás az egyház színe elé járulni, hanem csak később és pedig akkor, midőn a copulatio került a sor. Ezen külső jelenség állott a népelet tudatában kitörölhetetlenül. Ha már most az történt, hogy már a házasságkötő eljegyzéskor kellett az egyházzal érintkezni, ezen érintkezésre a népelet mégis csak átvitte azt, a mi régebben volt az egyház színe elé való járulás. A népelet csinált tehát maga magának eljegyzést, a mi azonban az előszabott formás házasságkötés miatt meg volt fosztva házasságkötő erejétől s arra degradálódott, a mi a római eljegyzés (desponsatio legalis). Ez a római eredetű eljegyzés általános elterjedésének oka, ami tudjuk pusztá pactum de contrahendo matrimonio. És ezen fejlődést a tridenti reform nagyban elősegítette az által, hogy a házasságkötő eljegyzéssel a copulatiót összefonta s mint sza-

bályszerű házasságkötést azt állítja előtérbe, ha copulatio is történik:

Si nullum legitimum opponatur impedimentum, ad celebrationem matrimonii in facie ecclesiae procedatur, ubi parochus viro et mulieri interrogatis et eorum mutuo consensu intellecto vel dicat: ego vos conjungo in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti vel aliis utatur verbis juxta receptum uniuscuiusque provinciae ritum.

Látható, hogy itt a copulatio igen mellékes, sőt nincs is kötelezőleg előszabva. Az a tridenti zsinat szemében igen mellékes, ha valjon a szokásos copulationalis szavak mondatnak vagy oly szavak, melyek a copulatio nem is illenek, a mint általán tudva levő, hogy a katolikus házasságkötés papi összeadás nélkül is megáll. És nem hiában a házasságkötéssel együtt végezett copulatio nem is úgy értendő, mint valóságos összeadás, mire a házaseletnek mindjárt kezdődni kell. A ma érvényes jog szerint is a házasságkötés után nem kell mindjárt a házaseletnek kezdetét venni. Két hónapi határidő még mindig nyitva áll. Így tehát a copulatio jogilag véve jó előre való összeadás, valóságos előlegezés annak a reményében, hogy a házaselet majd kezdetét fogja venni. Mindazáltal a copulatio látszatra meg van, amire a népélet a maga természetes hajlamainál fogva régi jogi meggyőződéseit a copulatio felől átvitte. Így aztán nem csak az történt, hogy az házasságkötő-eljegyzést megelőzőleg házasságkötő erővel nem bíró eljegyzés támadt, de a házasságkötő eljegyzés a nép tudatában telitettebbé vált, s ez a házasságkötő eljegyzést úgy fogja fel, hogy abban sokkal több megy véghez, mint ami jogilag meg van engedve, tudniillik abban nem csak oly házasságkötés támad, melyben a házasság még csak ígérve van — amí a házasságkötő eljegyzés jellemző tulajdonsága — de a házasságkötés által a házaselet is kezdetét veszi. Persze, hogy ez a felfogás a létező házassági jognak nem felel meg, a mi végeredményben az el nem hált és elhált házasság közötti különbség lerontására vezetne, de tagadhatlanul meg van. Legjobban mutatja ezt azon körülmény, hogy az a társadalmi szokás állott elő, hogy a házaselet a házasságkötés után mindjárt kezdetét veszi. Az csak véletlen dolog, ha a házasság a házasságkötés után mindjárt

nem consummáltatik. A nő ha házasságot köt egyben férjhez is megy, a mi által a házasságkötő eljegyzés fogalma a köztudatban egészen elhomályosul. Pedig a kettő közti különböztetéssel lehet a legkönnyebben érthetőleg a házasságkötő eljegyzés fogalmát megóvni. A gyórs egymásutának a jogászt nem szabad megzavarni, különösen nem a magyar jogászt, ki a nő férjhezmenetel által történő gyakoriságát épen csak a valóságos férjhezmeneteltől kezdve fogja számítani ¹⁾).

Tagadhatlan, hogy az életnek nagy ereje van a jogi szabályok felett is. Annak nyomása alatt szinte alig vesszük észre, hogy a szabályok még mindíg a régiek. Hozzájárul még, hogy a modern házasságkötési fogalom jogi szabályok erejénél fogva jó részben tért is foglalt. Erre az átmenet a Királyhágón túl a protestánsoknál Bód Péter Synopsis juris connubialis-a közvetítette, mely átmenetnek a jelentőségével kell találkozunk már 1695-ben, midőn a reformátusok erdői zsinat előtt a hajdúvárosok azt kérelmezték, hogy a jegyesek az eljegyzés daczára ne legyenek kötve, de szabadok maradjanak, mit aztán a zsinat el is határozott ²⁾). A modern házasságkötési fogalom József császár házassági pátense által úgy közénk ékeltetett, hogy a régi szinte teljesen el lett feledve. Hiába volt, hogy a házassági patens uralma a Királyhágón innen élő protestánsokra szorítottatott. Maga a jogi tudomány is annyira telítve lett az új házasságkötési fogalommal, hogy a régiről szinte egészen meg feledkezett. Ez a megfeledkezés még kánonistáknál is észlelhető.

Mindazáltal ki fogná azokat, miket a házasságkötő eljegyzésről mondtunk, félreismerni akár gyakorlati jelentőségükben, midőn házassági jogunk jó részt a kánoni jogot uralja.

Látni való, hogy mennyire gyakorlati még ma is az, hogy

¹⁾ 1874. évi XXIII. tezik 2. §-a: »Minden nő tekintet nélkül éveire férjhezmenetelével teljes korúvá lesz . . . « E tekintetben csak a régi jogállapot lett fentartva, mit a törvényjavaslat indokolása ki is fejezett, egyenesen Verböczyre (I. 51.) való hivatkozással.

²⁾ Adalékok a tiszántúli reformált egyházkerület történetéhez (71. l.), mely füzet (a nyomtatás helye és évének kitüntetése nélkül) a tiszántúli reformált egyház legrégebb (1567—1765.) jegyzőkönyvéből (Liber ecclesiarum ungaricarum cis tibisem) készült kivonat.

a házasságkötő eljegyzés fogalmával tisztába jöjjünk. Bármennyire ellenkezzék is ez a fogalom a jogi köztudattal, annak ismeretére még mindig szükség van. A kánoni jogban, bármily ellentétben álljon is hozzá az élet, a házasságkötő eljegyzés oly sarkétel, melynek tudományos felderítése igen gyakorlati jelentőségű. Illik, hogy a felderítés munkájához mi magyarok is hozzájáruljunk a saját adatainkkal, melyeket Szilágyi tanításának világánál voltam szerencsés bemutatni.

Még arról a javaslatról akarok megemlékezni, melylyel Szilágyi az eljegyzésről való tanítását befejezi. A javaslat következő:

Constans fideique et praxi pietatis consona Ecclesiarum foederati Belgii consuetudo est: Contractum sponsalium non tantum cum scitu et consensu parentum tutorumque fieri: sed etiam ulterioris et constantioris documenti loco, contrahentes primo quidam coram Magistratu Politico, postea vero coram Mysta Ecclesiae sisti: eorundem sponsalia et contractum per bonae fidei internuncios declarari: et quo omni schismati et tergiversationi insecuturæ praescindatur ansa, Archivo tum Ecclesiastico tum Politico inscribi.

Ezek Szilágyi munkájának ritkított betűkkel nyomtatott záró szavai, melyek az ajánlást eléggé kitüntetik. A célzás nyilván az, hogy a leirt külföldi szokás nálunk is bevétessék, mit szerzőnél nem lehet más által indokoltnak találni, mint az által, hogy a házasságkötő eljegyzések bizonyíthatóságára nézve minél több biztosítékot teremtsen. Ezt szerző világosan meg is mondja. Az mindenesetre elhibázott volna, ha a szerző által elmondottakból modern polgári házassági kötés behozatalára irányzott törekvést akarnának kiolvasni. Ezt a szerző egyházi álláspontja egyenesen kizárja. Nála az említett constans consuetudo olyan, mely a fides-nek és a pietás praxisának egyenesen megfelelő. Hogy ilyen szokást tart szem előtt, már abból is kitűnik, hogy a politikai hatóság előtti házasságkötő eljegyzést nem úgy képzeli mint a mi önmagában megáll, de a mysta, a pap elé való járulást is megköveteli. És nem szabad azt se felednünk, hogy abban a korban, melyben szerző élt, az

állam és egyház még nincsenek egy a házassági jog terén meghasonolva mint későbbi időkben.

Azon, a mit szerző ajánl, annál kevésbé csodálkozhatunk, mert az 1562-ben írott debreczeni hitvallás már jóval ő előtte kimondotta a következőket:

»Mindazáltal nem kötjük egyedül a papokhoz mint a pápisták, az egybekötést, hanem ha közegyetértésből választatnak ki tisztességes és becsületes emberek, kik a házassági ügyeket értik, azok is helyesen köthetik össze az isten törvénye szerint a házásokat. Mert nincs egy szabályuk vagy példájuk az apostoloknak, mely egyedül a lelkészekhez kötné a házások egybeadását«¹⁾.

Minden esetre különbséget kell tennünk a között, a mi itt mondatik s a között, amit az előbb Szilágyi munkájából idéztünk. Szilágyi a házasságkötésről (eljegyzés) szól, a debreczeni hitvallásban pedig a házások összeadásáról (copulatio) van szó, mi a házasságkötés után következő volt. Mindegyik más és más. Az egyezés a két felfogásban ott keresendő, hogy az egyház részvéte mindegyikben háttérbe szorul oly funktiókra nézve, melyek rendes körülmények között egyházilag végeztetnek el. De ezen háttérbe helyezésnek az oka a debreczeni hitvallásban sem adatik másképp elő, mint úgy, hogy az isten törvényéről van szó. Az isten törvénye érvényesül akkor is, ha az egybekötés nem pap, hanem házassági ügyekhez értő tisztességes és becsületes emberek által végeztetik. Az egyházi álláspont a debreczeni hitvallásban is óva van, habár ez többet enged, mint Szilágyi javasolása, mely szerint a házasságkötő eljegyzésre nézve a pap elé járulás másodsorban mégis csak megkívántatik.

Tudjuk, hogy a középkori jogfejlődés szerint az egyház részvétele házasságok keletkezésénél nem annyira a házasságkötéshez (eljegyzés) fűződött, mint magához a házasság tulajdonképeni keletkezéséhez, ami nem egyéb, mint a házaselet tényleges megkezdése. Ekkor lépett fel az egyház s követelte meg azt, hogy a házások az egyház elé járuljanak áldásra

¹⁾ Kiss Áron : A XVI. században tartott magyar reformatus zsinatok végzései. Budapest Franklin-társulat 1882. 27. l.

(benedictio), összeadásra (copulatio). Azt csak a tridenti zsinat tette, hogy visszanyult a házasságkötésre (eljegyzés) s ezt az egyház elé rendelte úgy, hogy a copulatio merőben jelképesse, mondhatni látszólagossá vált. A protestáns egyház a középkori jogrendnél maradott meg, amiből következik, hogy jobban reá szorult a copulatióra. Ezen az okon mondható az, hogy a debreczeni hitvallás kijelentése messzebb menő, mint az, mit Szilágyi javasolt. E mellett a javaslat mellett a copulatio az egyháznak egészen megmaradt volna s csak abban osztozott volna a politikai hatósággal, ami az egyház közreműködésétől távolabb esett s nem is volt az egyház színe elé rendelve. A debreczeni hitvallás kijelentése annál messzebb menő, minél inkább tekintjük a protestáns jogfejlődés menetét, mely azzal végzi, hogy a copulatio a házasságkötést úgy veszi fel, hogy a kettő egy egészszé olvad össze s ebben a copulálás a házasságkötés érvényességével függ össze, egyik a másik nélkül nem is képzelhető. Látható ezekből, hogy Szilágyi az egyház álláspontjából tulajdonkép mitsem engedett, midőn idézett javaslatát megtette. Az ő korában a javaslata által a protestáns egyház tulajdonkép nyert volna a politikai hatóság mellett olyan funkciót, mely akkoriban meg sem illette.

Kitűzött célomnak megfelelően, nem mulaszthatom el Szilágyi munkájának nagy irodalmi becsére az Akadémia figyelmét ujjal felhívni.

A hazai protestáns jogfejlődésnek házassági dolgokban két nagy írója van. Az egyik Szilágyi Márton, a másik Bod Péter. Egyik sem Luther követője. Mindketten kálvinisták, a mi összefügg azzal, hogy a reformátusok inkább voltak a hazai irodalom művelői, mint a lutheránusok.

Mindegyik a kora jogfejlésének igaz képviselője, a minnek aztán nem csak doctrinalis becse van, de mindegyikét megilleti az az érdem, hogy abban amit irtak a magyar jogéletet is felismerhetjük. Ők valóságos kutatók, kiknek munkáiban megtalálhatjuk a kulcsot arra nézve, hogy a régi Magyarország házassági joga minő átalakulásokon ment keresztül. A németeknél Carpvov és Boehmer, nálunk Szilágyi (Sylvanus) Márton és Bod Péter jelzik azon nagy alakulásokat, melyeken át a protestáns házassági intézmény fejlődött, Tudjuk, hogy még

Carpzov idejében a házasság kánoni alapjai inkább óva voltak s hogy Boehmer által lőnek a házassági jogba római fogalmak átültetve, minek következtében a házasságkötő eljegyzés is tűnő félben van, hogy a római eljegyzésnek, mely nem birt házasságkötő erővel, helyt adjon. Szilágyi tanítása még azon időből való, midőn ezen átalakulás nem köszöntött be, a mi nálunk Bod Péter által kezdődik. Ha a mondott körülményhez hozzászámítjuk azt, hogy Szilágyi ismertetett tanítása az eljegyzésről nem egyéb, mint az a jog, mit az egész magyar középkor ismert, az ő könyvének nagy jogtörténeti becsé szembeötlő. A ki majd oly szerencsés lehet, hogy a magyar kánoni fejlemények rendszeres kutatójává válhatik, Szilágyi munkája előtt mint oly kútfő előtt fog nehéz munkájában megállapodásra jutni, mely a régi Magyarország házassági jogfogalmait még igazában képviseli. Ha ezek a fogalmak a katolikus egyház joga által nem is volnának még mindig az élő joggal összenőve: jogtörténeti becsők még mindig megérdemli, hogy velők tüzetesen foglalkozzunk. Ez utóbbi körülmény biztosítja Szilágyi munkájának maradandó becset. Az eljegyzés házasságkötő erejére nézve a legjobb magyar irodalmi kútfő marad.